

Pregled uloga, funkcija i doprinosa
nastavničko- roditeljskog organizovanja u
Srbiji, regionu i svetu

Tanja Azanjac Janjatović

Predstavljanje teme, ciljeva i metodologije

Učešće roditelja u obrazovanju – partnerstvo roditelja i nastavnika

Tema *saradnja škole i porodice* je uvek imala značajno mesto u obrazovanju. Roditelji i škola predstavljaju dva osnovna faktora koji utiču na obrazovanje i socijalizaciju dece, te je i pitanje njihovog odnosa i zajedničkog delovanja jedan od ključnih faktora koji utiče na uspešnost/ ishode obrazovanja i pripremu deteta da bude funkcionalan, aktivan i ostvaren član društva.

Potvrdu značaja učešća roditelja i razvoja partnerske saradnje, posebno na relaciji škola – roditelj, nalazimo u brojnim istraživanjima. Koliko je značajno uključiti roditelje, možda najbolje oslikava nalaz koji potvrđuje da aktivno uključivanje roditelja u obrazovni proces predstavlja jak prediktor detetovog akademskog postignuća, čiji je uticaj iznad uticaja sociokonomskog statusa porodice¹. Zato i ne čudi pažnja koja se poslednjih decenija posvećuje temi podsticanja i ostvarivanja većeg učešće roditelja, koja se sve više nalazi u fokusu nacionalnih debata, inicijativa i programa.

Pristup temi saradnje škole i porodice značajno se menja u kontekstu reforme obrazovanja, posebno iz ugla demokratizacije obrazovnog procesa. Nekadašnja *tradicionalna orijentacija*, gde postoji jasna podela odgovornosti i uloge između škole i porodice, u teoriji i praksi se sve više napušta. *Orijentacija ka partnerstvu* postaje ključna vodilja u promišljanju razvoja saradnje u polju interakcije koja postoji među akterima obrazovanja – porodice, škole, roditelja, nastavnika i zajednice, a u čijem je zajedničkom fokusu dete kao učenik. Upravo ostvarivanje efikasnog i funkcionalnog partnerstva postaje impertiv ka kome se teži u reformama – teoriji i praksi, kako u Evropi, tako i u Srbiji. Ključne razlike u orijentaciji, predstavljene su u tabeli br. 1.

Tabela 1. Razlike između orientacije na partnerstvo i tradicionalne orijentacije (Sheridan, S.M. i Kratochwill, T. R, 2007)²

¹ Kovač – Cerović T., Vizek – Vidović V., Powel S. *Upravljanje školom i socijalna inkluzija: uključenost roditelja – Komparativno istraživanje stavova roditelja Jugoistočne Evrope*, Ljubljana, Fakultet za obrazovanje, Centar za obrazovne politike (2010)

² Ibid.

Orijentacija na partnersvo	Tradicionalna orientacija
Jaka posvećenost međusobnoj saradnji kako bi se unapredilo postignuće deteta.	Naglasak na ulozi škole u procesu učenja.
Česta komunikacija koja ide u oba smera.	Jedino škola inicira komunikaciju. Komunikacija je retka i usmerena je na probleme.
Poštovanje kulturoloških razlika i prepoznavanje važnosti njihovog uticaja na stvaranje pozitivne okoline za učenje.	„Jedna mera za sve“ – razlike u kulturi predstavljaju izazov koji treba pobediti.
Poštovanje značaja različitih mišljenja.	Na razlike se gleda kao na prepreke.
Uloge su jasno definisane, zajedničke su i međusobno se podržavaju.	Različite uloge koje udaljavaju učesnike.
Ciljevi koji se tiču učenika su zajednički, definisani su i podeljeni.	Ciljeve određuje škola i ponekad se podele s roditeljima.
Planovi su napravljeni zajednički i svi učesnici se slažu sa svojim ulogama.	Obrazovne planove prave i sprovode nastavnici.

Kao što se vidi iz tabele, orientacija na partnerstvo, koje nužno podrazumeva podsticanje i uključivanje roditelja u obrazovni proces, ima značajne implikacije koje doprinose sprovođenju reforme obrazovanja i promeni perspektive u realizaciji dosadašnje prakse. Naime, stavljanje u fokus neophodnosti razvoja partnerskih odnosa različitih aktera u obrazovnom procesu, gde se posebno podstiče i podržava uključivanje roditelja kao i zajednice, nužno odražava procese decentralizacije i demokratizacije obrazovanja i doprinosi istom. Ujedno, ovim se značajno doprinosi obezbeđivanju većeg kvaliteta obrazovanja, koje nastaje kao posledica usmerenog, usklađenog, zajedničkog, komplementarnog delovanja svih značajnih aktera za dete u procesu obrazovanja. Naime, tek razumevanjem da „... porodica i škola (jesu) primarni i međusobno isprepletani mikro sistemi u kojima se odvija detetov život i razvoj, podrazumeva da se (jedino) kroz saradnju roditelja i škole/ nastavnika može afirmisati društvena podrška porodici i porodičnim procesima, posebno onima koji su relevantni za razvoj dece“³. Interakcija među akterima – rukovođenje i njeno usmeravanje, sam kontekst obrazovanja redefiniše u temu kojom se bave istraživači, stručnjaci i praktičari iz oblasti obrazovanja.

Imajući na umu gore opisan okvir *saradnje roditelj – škola*, pregled koji je pred vama ima za cilj da napravi početnu analizu situacije, zasnovanu na desk analizi politika i praksi različitih aktera u zemlji, kao i u inostranstvu. Konkretnije, ovaj pregled omogućava: a. pregled ključnih politika koje regulišu učešće roditelja kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou/ nivou obrazovnih ustanova, b. prepoznaje ključne trendove i mapira aktere i kapacitete koji su na raspolaganju za izgradnju kapaciteta u zajednici/ obrazovnoj ustanovi za

³ Polovina N., Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, godina 40, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja (2008), str. 152 – 171.

ostvarivanje partnerstva, efikasnog učešća roditelja, c. istraži međunarodnu praksu koja se realizuje u Evropi i SAD, d. definiše nalaze i ključne preporuke za dalji rad u okviru inicijative „Formiranje nacionalne asocijације nastavnika i roditelja - Partnerski, za obrazovanje“, koji sprovodi Fondacija za otvoreno društvo u saradnji sa UNICEF-om. Ovaj projekat ima za cilj osnaživanje nastavnika i roditelja za razvijanje partnerstva i jačanje njihovog uticaja na školskom, opštinskom i nacionalnom nivou kroz osnivanje i rad Nacionalne asocijacije nastavnika i roditelja.

Primljena metodologija

Primljena metodologija zasnovana je na desk istraživanju. Urađena je desk analiza on – lajn dostupnih podataka. Analizirani su brojni portali, sajtovi, profili i stranice dostupne na socijalnim mrežama, kao i on – lajn baze podataka posebno u delu mapiranja postojećih udruženja nastavnika i roditelja.

U okviru desk istraživanja, napravljen je folder prikupljenih resursa, koji u sebi sadrži najrazličitija dokumenta: politike – zakone, procedure, istraživanja na značajne teme realizovana regionalno i nacionalno, izveštaje o realizovanim inicijativama/ projektima različitih udruženja, kao i baze učesnika različitih projekata posebno u delu mapiranja udruženja. Prikupljen je značajan broj dokumenta o radu međunarodnih udruženja prvenstveno sa sajtova nacionalnih udruženja i lokalnih podružnica, facebook stranica, i to dokumenta – procedure, vodiči, smernice, i ostali materijali značajni za razumevanje rada, ustrojstva i organizacione strukture navedenih udruženja.

U cilju validacije dobijenih podataka desk analizom, realizovana su 3 dubinska intervjuja sa predstanicima roditeljskih udruženja, nastavnicima/ učiteljima i sprovednena je kratka anketa o postojećim, aktivnim udruženjima nastavnika u dve osnovne škole.

Ograničenja

Tokom realizacije istraživanja susreteli smo se sa nekoliko izazova, ograničenja, koja se zasnivanju na nedostupnosti dokumenta ili nemogućnosti da se proveri validnost pojedinačnih informacija:

→ Prilikom mapiranja postojećih udruženja nastavnika, teško je bilo doći do izvora informacija koji obezbeđuje sveobuhvatne i proverene podatke; imajući u vidu prirodu ovog udruživanja, ne čudi nedostatak podatka. Ovo smo pokušali da prevaziđemo tako što smo u analizu uključivali ona udruženja koja su pokazala neki nivo aktivnosti – uključeni su samo ako smo bili u mogućnosti da pronađemo informacije o sprovedenim aktivnostima ili se nalaze u bazi organizacija koje sprovode programe podrške koje uključuju i nastavnička udruženja. Takođe, sproveli smo kratko anketiranje nastavnika u dve osnovne škole, kako bi proverili u kojoj meri poznaju/ učestvuju u radu nastavničkih udruženja. Dobijena lista nije

iscrpna – ne sadrži sve postojeće organizacije, ali ukazuje na trendove i omogućava da sagledamo trenutnu prirodu tog udruživanja. Lista takođe predstavlja bazu za dalju proveru i nastavak mapiranja koji je predviđen projektom.

→ Slična problematika postoji u slučaju mapiranja roditeljskih udruženja. Iako postoji veliki broj udruženja koja su registrovana u APR –u, u analizi smo se prvenstveno fokusirali na one organizacije koje aktivno deluju okupljajući roditelje i pružajući im podršku/ usluge, koje su kao takve bile deo aktuelnih procesa. Lista je validirana kroz dubinske intervjuje i baze podataka o učesnicima programa organizacija koje pružaju podršku za rad udruženja posebno na temu uključivanja roditelja. Takođe lista nije iscrpna, ali je dovoljno indikativna da ukaže na trendove i izazove sa kojima se mogu susresti prilikom uspostavljanja inicijative za formiranje nacionalne asocijacije nastavnika i roditelja.

→ Prilikom prikupljanja podataka o međunarodnim praksama – radu postojećih udruženja, iako smo prikupili značajan broj dokumenta i informacija, nismo bili u prilici da pristupimo u celosti on – lajn resursima jer su dostupni prvenstveno članstvu. To smo nadoknadili proverom informacija preko lokalnih podružnica – FB profilima, stranicama, on – lajn korisničkim protalima, itd. Smatramo da smo uspeli da prikupimo dovoljno informacija za pripremu preporuka.

U prilogu koji sledi predstavićemo najznačajnije trendove, nalaze i preporuke.

A. Pregled ključnih politika koje regulišu učešće roditelja u obrazovnom procesu

Kultura uvažavanja, međusobne saradnje i partnerstva među različitim akterima koji učestvuju u obrazovnom procesu postaje jedan od značajnih tema, koje su kao takve prepoznate i u svim važnijim obrazovnim politikama.

*Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV)*⁴ ukazuje na značaj ostvarivanja saradnje među različitim akterima u obrazovanju, ističući saradnju sa roditeljima/ starateljima i lokalnom zajednicom kao jednu od značajnih, opštih principa na kojima počiva sistem obrazovanja i vaspitanja⁵. Ovaj dokument ne samo da prepoznaže značaj saradnje i uključivanja roditelja i zajednice, već i definiše osnove te saradnje i navodi neke mehanizme za ostvarivanje iste. Posebnu pažnju posvećuje učešću roditelja/ staratelja u osiguranju kvaliteta rada škola kroz proces samoprocena koji je obavezan vid procenjivanja kvaliteta obrazovanja⁶. Takođe, predviđa učešće roditelja/ staratelja u rad organa uprave – školski

⁴ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja: „Sl. glasnik RS“, b. 72/2009, 52/2011, 35/2015 – autentično tumačenje i 68/2015.

⁵ ZOSOV, čl. 3

⁶ ZOSOV, čl. 48

odbor/ upravni odbor predškolske ustanove⁷i Savet roditelja⁸, kao i u rad stručnih timova, posebno Tima za razvojno planiranje⁹. Zakon takođe predviđa u okviru nadležnosti i odgovornosti direktora, saradnju sa roditeljima/ starateljima, koja uključuje njihovo redovno informisanje o pitanjima od značaja za upravljanje i rad škole, kao i konsultovanje kroz rad različitih tela¹⁰.

U skladu sa ovim krovnim dokumentom, ostala prateća dokumenta – Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju¹¹, kao i Zakoni o osnovnom i srednjem obrazovanju i vaspitanju¹²¹³, prepoznaju saradnju roditelja i zajednice, gde su ovo posebne teme obuhvaćene razvojnim planovima - Plan uključivanja roditelja/ staratelja i Plan saradnje sa akterima u zajednici (lokalnom samoupravom, drugim školama, ustanovama, privrednicima, itd)¹⁴, odnosno prepoznote u principima predškolskog vaspitanja i obrazovanja¹⁵. Sva ova dokumenta ističu značaj *razvoja partnerskog odnosa sa roditeljima i akterima u lokalnoj zajednici*, definisanje programa i rada sa decom uzimajući u obzir potrebe i stavove roditelja.

U okviru zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, predviđeno je razvijanje posebnog Programa rada sa porodicom i lokalnom samoupravom, kao obaveznog dela Razvojnog plana škole, a koji je bliže definisan u zakonu pojedinačnim članovima¹⁶. Osim što se u njima ističe značaj podsticanja i negovanja partnerstva sa roditeljima, navode se i način za njihovo uključivanje, gde se ističe značaj uključivanja roditelja/ staratelja u praćenje zadovoljstva saradnjom sa roditeljima (anketiranjem i drugim vidovima ispitivanja). Saradnja sa roditeljima predviđa se i za pojedine teme koje su od posebnog interesa, kao što je karijerno vođenje, program zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i prevencije drugih oblika rizičnih ponašanja¹⁷, a koji se dalje utvrđuju podzakonskim aktima¹⁸.

---

⁷ ZOSOV, čl.54

⁸ ZOSOV, čl. 58

⁹ ZOSOV, čl 66.

¹⁰ ZOSOV. čl.62.

¹¹ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju: „Sl. list RS br. 18/2010“

¹² Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju: „Sl. glasnik RS“, br. 55/2013

¹³ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju: „Sl. glasnik RS“, br. 55/2013

¹⁴ ZOOV, čl. 26 – 27, ZSOV, čl. 9 – 10

¹⁵ ZPVO, čl.4

¹⁶ ZOOV čl. 47 – 48, ZSOV čl. 19 – 20.

¹⁷ ZOOV, čl. 43, čl. 41; ZSOV, čl. 15

¹⁸ [Pravilnik o bližim uslovima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje , Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje,](#)

Pravilnik o programu rada stručnih saradnika, „Službeni glasnik RS“, br.5/2012

ZOOV, čl. 48 – Škola podstiče i neguje partnerski odnos sa roditeljima, odnosno starateljima učenika, zasnovan na principima međusobnog razumevanja, poštovanja i poverenja.

Programom saradnje sa porodicom, škola definiše oblasti, sadržaj i oblike saradnje sa roditeljima, odnosno starateljima dece i učenika, koji obuhvataju detaljno informisanje, savetovanje, uključivanje u nastavne, i ostale aktivnosti škole i konsultovanje u donošenju odluka oko bezbednosnih, nastavnih, organizacionih i finansijskih pitanja, s ciljem unapređivanja kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, kao i obezbeđivanja sveobuhvatnosti i trajnosti vaspitno obrazovnih uticaja.

Program saradnje sa porodicom obuhvata i organizaciju otvorenog dana škole svakog meseca, kada roditelji, odnosno staratelji mogu da prisustvuju obrazovnovaspitnom radu.

Radi praćenja uspešnosti programa saradnje sa porodicom, škola, na kraju svakog polugodišta, organizuje anketiranje roditelja, odnosno staratelja, u pogledu njihovog zadovoljstva programom saradnje sa porodicom i u pogledu njihovih sugestija za naredno polugodište.

Mišljenje roditelja, odnosno staratelja, dobijeno kao rezultat anketiranja, uzima se u obzir u postupku vrednovanja kvaliteta rada škole¹⁹.

čl. 66 - Direktor obrazuje tim za ostvarivanje određenog zadatka, programa ili projekta. Tim mogu da čine predstavnici zaposlenih, roditelja, jedinice lokalne samouprave, odnosno stručnjaka za pojedina pitanja. Ovim članom otvara se prostor za fomiranje Tima za saradnju sa porodicom.

Krovni zakon takođe prepoznaje autonomiju obrazovne ustanove¹⁹– osnovnih, srednjih škola i predškolskih ustanova, tako da se značajan broj nadležnosti koje se odnose na ove preporuke i obaveze spušta na nivo obrazovne ustanove. Time škola/ vrtić stiču pravo da samostalno donose opšte akte i procedure koje doprinose sveobuhvatnom i efektivnom ostvarenju ciljeva obrazovanja. Na ovaj način, ostavlja se prostor školi/ vrtiću da osmisli i razvije mehanizme saradnje koje obezbeđuju učešće roditelja/ staratelja u skladu sa krovnim i pratećim zakonima.

Kada analiziramo mehanizme učešća, svakako je najznačajnije uključivanje predstavnika roditelja u školski/ upravni odbor, kojim se obezbeđuje direktno učešće u upravljanju školom. U školski/ upravni odbor ulaze po tri člana roditelja, zaposlenih i predstavnika lokalne zajednice, a mandat je u trajanju od četiri godine.

Pored prilike da direktno učestvuju u upravljanju školom/ predškolskom ustanovom, predstavnici roditelja imaju prilike da učestvuju u Savetu roditelja. Kao što je to zakonom propisano, Savet roditelja okuplja predstavnike roditelja učenika svakog odeljenja/ vaspitne grupe. U tabeli 2, koja sledi, predstavljene su nadležnosti oba tela, kao i jasna razgraničenja u funkcijama²⁰. Za razliku od školskog/ upravnog odbora, koji direktno učestvuje u upravljanju ustanovom, Savet ima savetodavnu funkciju prilikom razmatranja određenih odluka, odnosno konsultativnu ulogu.

¹⁹ ZOSOV, čl. 41

²⁰ Z. Trkić, J. Vranješević, Lj. Levkov: *Niko kao vi! Vodič za roditelje kroz sistem obrazovanja i vaspitanja*, Beograd Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, 2012, strana 45.

Tabela 2. Mandati predstavnika roditelja u školskom/ upravnom odboru i Savetu roditelja

Roditelji koji učestvuju u školskom/ upravnom odboru:	<ul style="list-style-type: none"> • Donošenje opštih i planskih akata i odluka • Odlučuju kao drugostepeni organ po prigovoru i žalbi zaposlenih i učenika • Razmatraju važna pitanja i preduzimanje mera 		
Odlučuju i donose:	Razmatraju:	Razmatraju i usvajaju izveštaje:	Preduzimaju mere:
1. statut, 2. predškolske/ školske obrazovno-vaspitne programe, 3. razvojni plan, 4. godišnji plan rada, 5. plan stručnog usavršavanja zaposlenih, 6. finansijski plan ustanove, odluku o raspisivanju konkursa i izboru direktora, 7. saglasnost o sistematizaciji poslova;	1. poštovanje osnovnih principa rada, 2. ostvarivanja ciljeva obrazovanja 3. ostvarivanje standarda postignuća;	1. ostvarivanje svih planova (razvojnih, godišnjih, plana za stručno usavršavanje zaposlenih), 2. poslovanju i godišnjem obračunu, 3. vrednovanju i samovrednovanju kvaliteta rada, 4. o nastavi u prirodi i ekskurzijama, itd.	1. poboljšanju rada 2. ostvarivanju obrazovno – vaspitnog rada;
Kao drugostepeni organ, odlučuje o:			
1. pravima učenika u upravnom postupku, 2. o pravima zaposlenih;			
Roditelji/ predstavnici u Savetu roditelja	Daju saglasnost:	Predlažu:	Razmatraju:
1. na program i organizaciju ekskurzija i nastave u prirodi 2. razmatraju izveštaje o njihovom ostvarivanju		1. predstavnike roditelja i dece u organe upravljanja 2. predstavnike u stručni aktiv za razvojno planiranje i druge timove ustanove 3. mere za osiguranje kvaliteta i unapređivanje obrazovno – vaspitnog rada 4. izborne/ fakultativne predmete i u postupku izbora udžbenika	1. predloge programa obrazovanja i vaspitanja, školski program, program razvojnog i godišnjeg plana rada, izveštaje o ostvarivanju, vrednovanju i samovrednovanju 2. namenu korišćenja sredstava od donacija i od proširene delatnosti 3. Predlažu organu upravljanja namenu korišćenja sredstava ostvarenih radom učeničke zadruge i sredstva prikupljenih od roditelja 4. Uslove za rad ustanove, uslove za odrastanje i učenje, bezbednost i zaštitu dece i učenika 5. Propisivanje mera bezbednosti za zaštitu dece 6. Razmatraju i druga pitanja utvrđena statutom

Autonomijom, ustanove same dalje definišu mehanizme za učešće roditelja kroz opšte akte i procedure. Ključni dokumenti kojim se dalje reguliše, između ostalog, i pitanje učešća roditelja je godišnji Plan rada škole. U okviru ovog dokumenta nalaze se posebni planovi

rada, od kojih su najznačajniji: Plan rada tima za razvojno planiranje, Plan rada tima za saradnju sa porodicom, Plan rada Saveta roditelja.

Pored navedenih, postoje i drugi planovi rada koji podrazumevaju uključivanje roditelja, kao što su: Plan rada tima za bezbednost i zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, Plan rada stručnog tima za inkluzivno obrazovanje, kao i planovi rada stručnih saradnika – pedagoga, psihologa, bibliotekara. Planovi rada stručnih saradnika – pedagoga, psihologa i bibliotekara su definisani Pravilnikom o programu rada stručnih saradnika²¹ koji uključuje Program rada, čime se daju jasne smernice za njihov rad. Saradnja sa roditeljima se pojavljuje u planovima direktora, zamenika direktora, razrednih starešina, kao i u planovima pojedinih tematskih programa i projekta.

Rad Saveta roditelja, koji predstavlja najznačajniji mehanizam za uključivanje roditelja, regulisan je pravilnikom o radu i određen je programom koji je deo godišnjeg školskog plana.

Pored smernica koje se odnose na definisanje planova, prepoznaje se neophodnost razvoja kompetencija nastavnika/ direktora koje između ostalog podrazumevaju komunikaciju/ razvoj saradnje sa roditeljima i zajednicom. Naime, 2011. godine Nacionalni prosvetni savet donosi Pravilnik o standaradima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja²², gde se jedna od četiri kompetencije odnosi na komunikaciju i saradnju sa učenicima, roditeljima i kolegama, a koja se prati na pet nivoa – posedovanje znanja, veština planiranja i realizacije, (samo)vrednovanje, kao i stručno usavršavanje. Prateći ovu intervenciju, donosi se i Pravilnik o standardima kompetencijama direktora ustanova obrazovanja i vaspitanja²³. Definisano je šest standarda, gde se standard broj 4 odnosi na razvoj saradnje sa roditeljima/ starateljima, organom upravljanja, reprezentativnim sindikatom i širom zajednicom. Ovaj standard ukazuje na neophodnost delovanja u cilju razvoja partnerskog odnosa sa roditeljima/ starateljima i podstiče/ podržava njihovo uključivanje. Takođe, ukazuje na nužnost kvalitetnog i uvremenjenog informisanja o svim aspektima rada ustanove, rezultatima i napredovanju njihove dece, da podržava i utiče na unapređivanje komunikacijskih veština zaposlenih za saradnju sa roditeljima/ starateljima, kao i da stvara uslove da Savet roditelja efikasno funkcioniše. Značajno je navesti da standardi kompetencija direktora podrazumevaju posedovanje i konituirani razvoj znanja i veština upravljanja procesima planiranja i vrednovanja, koji su od značaja za razvoj kvalitetnih planova (između ostalog i saradnje sa roditeljima), kao i njihovo praćenje i vrednovanje.

---

²¹ Pravilnik o programu rada stručnih saradnika, „Službeni glasnik RS“, br.5/2012

²² Pravilnik o standaradima kompetencija za profesiju nastavnika I njihovog profesionalnog razvoja, „Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik“, br.5/2011

²³ Pravilnik o standardima kompetencijama direktora ustanova obrazovanja i vaspitanja, „Službeni glasnik RS“, br.38/2013.

Pregled zastupljenosti mehanizama za učešće roditelja u dokumentima škola

Imajući u vidu da se autonomijom ostavlja prostor pojedinačnim institucijama da samostalno definišu i uključe mehanizme za učešće roditelja, u cilju boljeg razumevanja kako se preporuke i sprovode u praksi, a za potrebe ovog pregleda, napravili smo fokusiranu desk analizu dostupne dokumentacije 10 škola, srednjih i osnovnih. U prilogu, u tabeli 3, predstavljamo primere 5 škola – 2 osnovne, 2 srednje i 1 umetnička (muzička škola), koje oslikavaju značajne trendove, vezane za razvoj navedenih planova, kao i mehanizama i aktivnosti koje predviđaju uključivanje roditelja. Analizirani su planovi za tekuću školsku godinu 2015 – 2016. Sažeti prikaz stanja, predstavljen je u tabeli 3.

Tabela 3. Prepoznavanje mehanizama za uključivanja roditeljima u školskim planovima (5 škola)

Ime i tip škole	Tim za razvojno planiranje	Planovi – Program rada školski		
		Plan rada tima za saradnju sa porodicom	Plan rada Saveta roditelja	Drugi planovi koji uključuju rad sa roditeljima
Srednja škola „Đura Jakšić“ Rača	- Postoji plan; Navedeni su članovi; Uključeni su roditelji – 1 predst.;	- Postoji plan; Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti, nosioce i vreme realizacije. Nema definisane resurse, odgovorne osobe i indikatore. Aktivnosti: - Formiranje kluba roditelja za opšta pitanja od značaja za nastavu i bezbednost učenika. - Informisanje roditelja - Anketiranje ili prikupljanje podataka/ zapažanja roditelja.	- Postoji plan; Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti, način realizacije i nosioce aktivnosti po mesecima. Nema definisane resurse i indikatore. Aktivnosti: - Analiza saradnje škole i roditelja i plan aktivnosti na pospešivanju saradnje i učešću roditelja u obrazovno-vaspitnoj delatnosti škole i pratećim aktivnostima - Formiranje odbora za bezbednost i odbora za pitanja od opštег značaja u Klubu roditelja - informisanje Saveta o tekućim i bitnim temama/ aktivnostima.	- Postoje sledeći planovi: 1. Plan rada tima za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja 2. Plan rada stručnog tima za inkviziciju 3. Plan rada bibliotekara 4. Orientacioni plan rada na promociji škole i marketinške aktivnosti <i>Generalno:</i> Planovi sadrže okvirne aktivnosti, vreme realizacije i nosioce aktivnosti. Nisu definisani potrebni resursi za realizaciju i indikatori. <i>Plan rada bibliotekara</i> sadrži vreme realizacije i saradnike. <i>Orijentacioni plan rada na promociji škole i marketinške aktivnosti</i> – navode se sledeće aktivnosti: redovne savetodavne i edukativne aktivnost, u skladu sa zapažanjima roditelja. Nisu navedeni resursi, odgovorne osobe i načini ispitivanja potreba roditelja.

Gimnazija Lebane	- Postoji plan; Ne postoje podaci o članovima razvojnog tima;	- Postoji plan; Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti, način realizacije i nosioce aktivnosti po mesecima. Nema definisane resurse i indikatore.	- Postoji plan; Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti razvrstane po mesecima; Nema definisane resurse, odgovorne osobe i indikatore.	- Postoje sledeći planovi: 1. Program rada pedagoga 2. Program rada psihologa 3. Program rada bibliotekara
Muzička škola " Kosta Manojlović "	- Postoji plan; Navedeni su članovi;	- Ne postoji plan;	- Postoji plan. Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti razvrstane po mesecima;	Generalno, planovi su pripremljeni u skladu sa <i>Pravilnikom o programu svih oblik rada stručnih saradnika</i> Sadrže izlistane oblike rade svakog stručnog lica pojedinačno po mesecima i podrazumevaju uključivanje roditelja
Zemun	Uključeni su predstavnici roditelja - 1 predstavnik Saveta roditelja (imenovan)		Nema definisane resurse, odgovorne osobe i indikatore.	
		Aktivnosti: a. Analiza posećenosti roditeljskim sastancima i saradnje sa roditeljima b. Razmatranje izveštaja o uspehu učenika, ostavarivanju školskog programa i izvedenim ekskurzijama		
Osnovna škola "Starina Novak", Beograd	Postoji plan. Navedeni su članovi;	- Postoji plan; Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti, način realizacije i nosioce aktivnosti po mesecima.	- Postoji plan; Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti po mesecima i nosioce aktivnosti.	- Postoje sledeći planovi: 1. Plan Tima za inkluzivno obrazovanje 2. Plan Tima za bezbednost i zaštitu učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja 3. Program rada psihologa <i>Generalno:</i> Planovi sadrže aktivnosti, vreme realizacije i nosioce aktivnosti. Nisu definisani potrebni resursi za realizaciju i indikatori. <i>Plan Tima za bezbednost i zaštitu učenika od nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja</i> - navodi sledeće aktivnosti: a. informisanje Saveta roditelja i b. prezentacija rezultata istraživanja o učestalosti različitih oblika nasilja u školi Savetu roditelja. <i>Plan tima za inkluzivno obrazovanje</i> ima plan koji se sastoji od aktivnosti: a. informisanje Saveta roditelja b. senzibilizacija roditelja – predavanje za roditelje na temu: "Inkluzija u školi" i Tematski roditeljski sastanci
	Uključeni su predstavnici roditelja - 1 predstavnik Saveta roditelja	Nema definisane resurse i indikatore.	Aktivnosti: a. Uključivanje roditelja u humanitarne i druge akcije na nivou škole, uređenje škole, ... b. pomoći roditelja u realizaciji vaspitne funkcije škole i zdravstvenog vaspitanja (predavanja, tribine i druge aktivnosti) c. posete časovima d. izrada godišnjeg plana i izveštaja o rada škole e. upoznavanje, praćenje i	- Postoje sledeći planovi: 1. Planovi i programi rada psihologa, pedagoga i bibliotekara 2. Plan za unapređivanje vaspitno-obrazovnih delatnosti škole Generalno, planovi rada psihologa, pedagoga i bibliotekara su pripremljeni u skladu sa <i>Pravilnikom o programu svih oblik rada stručnih saradnika</i> (aktivnosti izlistane po mesecima) <i>Plan za unapređivanje vaspitno – obrazovnih delatnosti škole</i> sadrži aktivnosti koje se odnose na saradnju sa roditeljima: a. organizovanje radionica i druženja sa roditeljima, b. edukaciju

		<p>predavanja roditelja, izložbe).</p> <p><i>Plan za uključivanje roditelja u nastavni proces</i> sadrži aktivnosti/ teme nastavnih jedinica, realizatore i mesec realizacije.</p> <p>Ne sadrži detaljniji plan organizacije/ realizacije samih nastavnih jedinica kao ni neophodne resurse i indikatore.</p>	<p>analiza tekućih aktivnosti u školi – uspeh i vladanje učenika, planovi zaposlenih u školi, planovi timova za određena pitanjaf. saradnja sa zaposlenima u školi, sa različitim institucijama – državnim i lokalnim, medijima, kao i međunarodna saradnja. g. organizovanje različitih školskih događaja</p>	<p>roditelja kroz stručna predavanja i tribine.</p> <p>Plan sadrži zadatke, aktivnosti i nosioce. Nedostaje vremenski okvir i indikatori.</p>
Osnovna škola Drinka Pavlović, Beograd	<p>Postoji plan.</p> <p>Navedeni su članovi;</p> <p>Uključeni su roditelji – 1 predst;</p>	<p>- Postoji plan; Plan nije razrađen – dokument sadrži poglavlje „Saradnja sa roditeljima“ gde prepoznaju dva vida saradnje sa roditeljima:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. roditeljski sastanci i b. otvorena vrata. 	<p>- Postoji plan;</p> <p>Plan je okvirno razvijen – sadrži aktivnosti po mesecima.</p> <p>Nema definisane nosioce aktivnosti, resurse i indikatore.</p> <p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. upoznavanje Saveta kao i roditelja sa tekućim aktivnostima i planovima u školi; b. analiza uspeha i ponašanja učenika c. Razmatranje i usvajanje izveštaja 	<p>- Postoje sledeći planovi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planovi i programi rada psihologa, pedagoga i bibliotekara 2. Plan zaštite učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja <p>Generalno, planovi rada psihologa, pedagoga i bibliotekara su pripremljeni u skladu sa <i>Pravilnikom o programu svih obliak rada stručnih saradnika</i> – sadrže aktivnosti, vreme realizacije i saradnike.</p> <p>Plan zaštite učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja – roditelji se vide kao nosioci aktivnosti; Aktivnosti su usmerene na popularizaciju ideje o školi bez nasilja: a. akcije učenika, b. primena kreativnih načina disciplinovanja, c. unapređenje komunikacije roditelja, dece i škole</p>

Tabela sažeto prikazuje raznolikosti škola u definisanju i razvoju planova – mehanizama i aktivnosti, posebno u delu koji podrazumeva uključivanje roditelja. Pregled ukazuje da su navedeni planovi razvijeni u skoro svim školama, ali da se stepen njihove razvijenosti, pa i stepen uključivanja roditelja razlikuje.

Generalno, stiče se utisak da su planovi okvirno definisani, nemaju jasno strateško usmerenje – izdvajanje prioriteta, definisanje ciljeva i u skladu sa njima navedene specifične aktivnosti i indikatore, odnosno definisani načini praćenja. Nije jasno kako je proces planiranja sproveden – proces razvoja planova nije predstavljen u dokumentima, mada praksa kaže da pripremu Plana rada škole obavlja direktor u saradnji sa nastavnicima aktivnim u pojedinim timovima (na primer, Timu za razvojno planiranje). U onim školama koje su sistematicnije pripremile planove (na primer: navedeni su konkretni tipovi aktivnosti, odgovorna lica, pa čak i vremensko određenje), nedostaje deo koji govori kako su izdvojeni

prioriteti, koji su potrebni resursi i njihova alokacija, kao i indikatori i definisani mehanizmi za praćenje i evaluaciju.

Ako pokušamo da gorenavedena dokumenta analiziramo na osnovu Epštajnovih principa uključivanja roditelja (6)²⁴ vidimo da najveći broj škola u različitom stepenu uključuje roditelje na sledeći način:

Epštajnovi principi uključivanja roditelja (6)

1. Roditeljstvo – Podrška roditeljima da razviju veštine roditeljstva i obezbede uslove kod kuće za obrazovanje dece/ učenika. To takođe podrazumeva i razvoj mehanizama koje omogućavaju školama da bolje upoznaju i razumeju porodicu;
2. Komunikacija – Održavanje efektivne komunikacije na relaciji škola – porodica i porodica – škola o školskim programima i napredak učenika;
3. Volontiranje – Organizovanje volontera da budu podrška školi i učenicima. Omogućiti volontersko učešće na različitim lokacijama i u različitim prilikama;
4. Učenje kod kuće – Uključivanje porodica i dece u izradu domaćih zadataka i drugih rasporedom predviđenih aktivnosti i odluka;
5. Donošenje odluka – Uključivanje porodice kao učesnika u procesu donošenja odluka i razvijati roditelje lide i predstavnike;
6. Saradnja sa zajednicom – Koordinacija resursa i usluga koje zajednica obezbeđuje za roditelje, učenike i školu, kao i obezbeđivanje usluga od strane škole zajednici;

Naime, najveći broj škola uspostavio je mehanizme za *komunikaciju sa roditeljima* kojim se informišu roditelji, prvenstveno o generalnom napretku deteta, a potom o temama od interesa za školu/ obrazovni proces (informisanje o programima, problemima, novinama u obrazovnom procesu, itd.). Najčešći mehanizmi kojim se ostvaruje komunikacija sa roditeljima jesu *roditeljski sastanci* i „Otvorena vrata“. Za „Otvorena vrata“ postoji utvrđena dinamika na nivou škole (minimum 1 mesečno, najčešće 2 puta mesečno), a roditeljski sastanci se ostvaruju kvartalno – u svakom polugodištu. Pojedinačni susreti roditelja sa stručnim službama su mogući i vide se u planovima psihologa/ pedagoga. Značajnija komunikacija sa roditeljima se ostvaruje učešćem predstavnika roditelja u Savetu roditelja, koji je, između ostalog, viđen kao kanal za razmenu informacija. Po pitanju utvrđivanja stavova roditelja o školi, zadovoljstva radom, ili konsultacije o unapređenju stanja po pojedinačnim pitanjima, nema puno navedenih aktivnosti. Ako se negde i planiraju (kao na primer, SŠ „Đura Jakšić“) nije jasno opisan način kako će se realizovati.

Po pitanju *podške za roditeljstvo*, gore navedeni mehanizmi „Otvorena vrata“ i savetovanje od strane stručnih službi predstavljaju najčešće predviđene načine ostvarivanja podrške roditeljima. Neke od škola koje smo slučajnim uzorkom uzeli u razmatranje, planiraju aktivnosti realizacije predavanja, tribina, i drugih aktivnosti koje služe roditeljima (na primer škola OŠ „Starina Novak“ te aktivnosti navodi u Planu za unapređivanje vaspitno – obrazovnih delatnosti škole). Kada govorimo o konkretnim temama predavanja, radionica,

²⁴ Dr. Joyce L. Epstein, osnivačica i direktorka Nacionalne mreže partnerstva škola (NNPS), Sudije za obrazovanje, Univerzitet Johns Hopkins, SAD;

http://www.csos.jhu.edu/p2000/nmps_model/school/sixtypes/6types.htm

često je fokus na oblastima bezbednosti i razvoja zdravih stilova života. Mali broj škola koje smo uključili u uzorak (kao što je SŠ „Đura Jakšić), navodi formiranje *Kluba roditelja*, kao jednu od aktivnosti u Planu rada tima za saradnju sa roditeljima, a koji ima za cilj da razvija veštine roditelja za roditeljstvo, posebno u domenu podrške detetu u procesu obrazovanja ili praktikovanje mehanizma *roditelj kao posmatrač časa*. Kao i u prethodnim slučajevima, u okviru ovog Kluba fokus je stavljen na teme bezbednosti mladih i teme od opšteg značaja.

Podsticanje uključivanja roditelja kao *volontera* u život škole je malo prisutno, malo se pominje u navedenim dokumentima. Tamo gde nailazimo na volontiranje kao temu, vidimo da se predviđa i promoviše uključivanje roditelja u humanitarne i druge akcije škole, kao i u uređenju škole (OŠ „Starina Novak“).

Uključivanje roditelja u proces *donošenja odluka* na nivou škole ostvaruje se pre svega kroz zakonom predviđene mehanizme – Školski odbor i Savet roditelja. U nešto manjoj meri navodi se učešće roditelja u radu Timova, pre svega u radu Tima za razvojno planiranje, Tima za inkluzivno obrazovanje i Tima za bezbednost i zaštitu učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Postoji značajna razlika među školama, da li kada govore o uključivanju roditelja i realizaciji aktivnosti, podrazumevaju aktivnosti direktno usmerene na sve roditelje ili na Savet roditelja, koji dalje obaveštava roditelje o njima.

Poslednja dva načina uključivanja roditelja – *učenje kod kuće i saradnja sa zajednicom*, veoma malo su zastupljeni u dokumentima kao pojedinačne teme, već se načelno pominju, bez jasnog razumevanja, kako se roditelji, ne samo dece koja se susreću sa specifičnim izazovima u obrazovanju, već svi, pripremaju i podržavaju da budu porška deci u procesu učenja. Slično je i po pitanju uključivanja aktera iz lokalne zajednice – nije jasno na koje teme i kako škola uključuju zajednicu.

Ukoliko bi rezimirali način kako je učešće roditelja definisano kroz različita dokumenta škola, mogli bi zaključiti da su planirane aktivnosti učešća roditelja/ staratelja svedene na informisanje, individualno savetovanje i povremenu edukaciju.

Analiza navedenih planova, takođe ukazuje na dva značajna momenta kojima treba posvetiti pažnju u ovom pregledu:

→ Naime, bitno je primetiti da su planovi rada stručnih saradnika – psihologa, pedagoga i bibliotekara, značajnije detaljniji i sadržajniji. Svakako da je tome doprinoela činjenica da postoji *Pravilnik o programu rada stručnih saradnika*²⁵, koji pruža smernice u kom pravcu organizovati rad. Za planiranje, što je osnov kvalitetnog sprovođenja, donošenje ovog pravilnika se pokazuje kao značajna intervencija koja utiče na standardizaciju, obezbeđivanje kvaliteta rada ovih službi, te to možemo imati na umu kao dobar primer kako se određenim pravilnicima mogu jasnije definisati smernice za rad pojedinih timova/ saveta/ odbora, itd.

---

²⁵ Pravilnik o programu rada stručnih saradnika, „Službeni glasnik RS“, br.5/2012.

To i dalje ne garantuje da će biti i realizovani, ali jeste podrška u procesu planiranja rada, što je predlov uspešne realizacije.

→ Planovi za inkluzivno obrazovanje su značajnije određeniji, imaju definisane ciljeve, aktivnosti i metodologiju sprovođenja. Naime, uključivanje roditelja u navedenim aktivnostima su značajnije prisutne i kvalitetnije. Stručni tim za inkluzivno obrazovanje najčešće ima za cilj pružanje podrške nastavniku i roditelju u pravljenju i praćenju individualnih obrazovnih planova (IOP). Često je praksa, koja se može videti u dokumentima, da se za svakog učenika u školi formiraju i mali timovi koje čine stručni saradnik, odeljenski starešina, predmetni nastavnici i roditelji koji rade na izradi pedagoških profila i individualnih planova učenika, pa čak i vrednovanja postignuća učenika sa IOP – om na kraju školske godine. Pored rada sa decom i roditeljima za koje se definišu IOP, značajan broj škola kroz Tim za inkluziju uključuje i ostale roditelje i decu, tako što se organizuju aktivnosti senzibilizacije roditelja – predavanja za roditelje na temu inkluzivnog obrazovanja, organizovanje tematskih roditeljskih sastanaka, sprovođenje istraživanja – indeks inkluzivne prakse, učešće roditelja dece kojima je predložen IOP u Klubu roditelja, itd. Već pregled dokumenata ukazuje da je praksa saradnje sa roditeljima, posebno onima čija deca zahtevaju podršku u učenju, resurs koji je razvijen u prethodnim godinama i koji predstavlja iskorak u ostvarivanju saradnje na relaciji škola – roditelji.

Ako bismo pokušali da sumiramo na koji način zakonski okvir i prateća dokumenta prepoznaju značaj saradnje škole i roditelja, odnosno uključivanje roditelja u obrazovanje, vidimo da okvir postoji, ali da je u značajnoj meri ostavljeno školama da same definišu mehanizme za uključivanje roditelja. Mehanizmi koje prepoznajemo iz različitih planova, ukazuju da je reč o određenom manje – više sličnom načinu uključivanja roditelja koji je u manjem broju slučaja kvalitetan i značajan. Iako navedeni pravilnici o standardima kompetencija daju okvir za rad na jačanju kompetencija, kako nastavnika, tako i direktora za ostvarivanje saradnje i uključivanje roditelja i zajednice, iz dokumentacije škole nije jasno na koji način se planira ili ostvaruje rad na jačanju ovih kompetencija. Aktivnosti usmerene na jačanje kompetencije roditelja za učešće, nisu vidljive u dokumentima škola – ne postoje aktivnosti koje su usmerene na edukaciju roditelja o učešću, a ukoliko edukacija postoji ona je usmerena na teme kao što su bezbednost učenika, razvoj zdravih stilova života, socijalna inkluzija itd. Navedena analiza dokumenta, sprovedena je na malom uzorku, ali ukazuje da je veoma malo kvalitetnih izveštaja o radu škola, koji su dostupni javnosti. Oni koje smo imali prilike da vidimo, nisu dovoljno informativni na način koji bi omogućio da se sagledaju i opišu postojeći problemi i, na osnovu analize problema, definišu prioriteti u različitim oblastima. Takođe, pored slabih kapaciteta za izveštavanje, ne postoje ni kapaciteti za strateško planiranje na nivou škole. Pri izradi planova, nije jasno na koji način se obezbeđuje kontinuitet u sprovođenju ciljeva, aktivnosti iz godine u godinu, odnosno kako se utvrđuju prioriteti – na osnovu kojih analiza, izveštaja, podataka, kao i kako se biraju mere/aktivnosti, definišu indikatori i način praćenja. Uspešno uključivanje roditelja u obrazovanje podrazumeva dugoročno strateško planiranje programa/ intervencija na nivou škole, te

razvoj procedura i smernica koje će prepoznati neophodnost dugoročnog planiranja i voditi zaposlene u tom procesu, svakako se pozdravlja.

B. Pregled stanja i aktera na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou i kapaciteta za ostvarivanje partnerstva i efikasno uključivanje roditelja/staratelja

Iako krovni zakon na gorepomenute načine prepoznaće i preporučuje rad na uspostavljanju i jačanju partnerstva među akterima u obrazovanju, posebno na relaciji roditelj – nastavnik – škola, zapravo je malo sistematskih mera koje obezbeđuju sprovođenje ovih politika u praksi. Stiče se utisak da upravo činjenica da obrazovne ustanove imaju autonomiju, podrazumeva da se od škola/ vrtića očekuje da same razvijaju mehanizme i kapacitete aktera za uspostavljanje partnerstva i uključivanje roditelja.

Prepoznajući relevantnost teme i izazove sa kojima se akteri susreću na zadatku jačanja partnerstva, značajan broj istraživačkih inicijativa i različitih interventnih programa realizovano je širom zemlje u prethodnoj deceniji, a sa ciljem da se bolje razumeju načini/ modaliteti učešća roditelja, kao i funkcionalnost postojećih mehanizama – predstavnika roditelja i Saveta roditelja. U delu koji sledi, pokušaćemo da na osnovu rezultata i zaključaka istraživanja i realizovanih projekata izdvojimo ključne trednove – dobiti, izazove i teme, značajne za razumevanje u kom pravcu definisati dalje intervencije.

Takođe, pokušaćemo da mapiramo ključne aktere i kapacitete koji se mogu usmeriti na izgradnju programa podrške roditeljskom uključivanju – razvoju partnerstava među akterima u obrazovanju.

Učešće roditelja u obrazovnom procesu – trendovi, izazovi i prilike

U cilju razumevanja pozicije različitih aktera u obrazovnom procesu – nastavnika, direktora i posebno roditelja, njihove motivacije za učešće, modalitete i funkcionalnost uspostavljenih mehanizama u Srbiji i regionu, sproveden je značajan broj istraživačkih inicijativa u prethodnim godinama. Svakako jedna od naznačajnijih regionalnih inicijativa koja je bila usmerena na podsticanje i podršku istraživačima u prepoznavanju i razumevanju ključnih trendova učešća, sprovedena je u periodu od 2007 – 2010. godine pod nazivom „Podsticanje inkluzije u obrazovanju i unapređenje kvaliteta obrazovanja u jugoistočnoj Evropi“, podržana od strane Instituta za otvoreno društvo (Open Society Institute). Ovaj međunarodni istraživački projekat, bio je usmeren na realizaciju istraživanja u oblasti obrazovanja u 10 zemalja regiona²⁶ koje su identifikovale zajedničke prioritete u SEE regionu: (1) nejednakost u

²⁶ Zemlje koje su učestovale u projektu bile su: Albanija, Srbija, Bosna i hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Rumunija.

obrazovanju, tačnije jaz između postojećih politika i njihovog sprovođenja, kao i zanemarivanje različitih oblika diskriminacije (osobe sa posebnim potrebama, manjiine, itd.); (2) nedovoljno učešće zainteresovanih strana, pre svega roditelja i učenika, u sistemu obrazovanja, kao i slab kvalitet obrazovanja. U okviru ove inicijative sprovedena su 3 velika regionalna istraživanja²⁷ koja daju uvide u trendove u različitim zemljama ispitujući ih iz različitih perspektiva (roditelja, nastavnika, direktora). Pored njih sproveden je čitav niz nacionalnih istraživanja koja upravo govore o poziciji, viđenju, kapacetetima različitih aktera za razvoj partnerskog odnosa u okviru procesa obrazovanja. Jedan od značajnih istraživačkih poduhvata je realizovan u okviru projekta „Korak napred u saradnji odeljenskog starešine i roditelja”, koje je sprovedeno od strane Pedagoškog društva, a uz podršku UNICEF-a. Naime, kvantitativni deo istraživanja je realizovan na preko 600 ispitanika – roditelja i učenika, iz 10 gradova Srbije, dok su nastavnici (preko 100 ispitanika iz 4 grada) bili obuhvaćeni kvalitativnim ispitivanjem²⁸.

Imajući na umu da su nalazi i preporuke regionalnih i nacionalnih istraživanja u velikoj meri usaglašena, za potrebe ovog pregleda, daćemo sažetak nalaza, kako bi na najsistematičniji način ukazali na trenutno stanje u ovoj oblasti.

Spremnost, načini i modaliteti učešća roditelja iz perspektive škole i samih roditelja

U odnosu škola – roditelj dominira bez presedana tradicionalna orijentacija. Škole uglavnom koriste najtradicionalnije i pravno obavezujuće oblike poziva roditeljima (roditeljski sastanci, pismena obaveštenja o napretku učenika) nekoliko puta u toku školske godine, dok su drugi mehanizmi značajnije manje zastupljeni – svedeni na određeni broj puta godišnje²⁹.

Prosečna učestalost poziva roditeljima za učešće u školskom životu je između *nikad i jednom*³⁰. Kako navodi Vranješević (2009), u školama uglavnom ne postoji jasna i definisana strategija za komunikaciju sa roditeljima³¹, odnosno roditelji nemaju mnogo prilike za stvarnu participaciju, barem ne po pitanjima za koja pokazuju posebna interesovanja – pitanja od značaja za upravljanjem školom, finansijama, obrazovnom programu, itd. Čak više od četiri petine roditelja navodi da nikada nije bilo pitano za mišljenje na ove teme, a da ih smatraju veoma značajnim i da imaju potrebu da o tome budu informisani i da odlučuju³². Sa druge strane više od polovine je bilo pitano prilikom donošenja odluka o organizaciji školskih

²⁷ [South East Europe Cross-Countries Survey of Principals' Views](#), Regionalno istraživanje o stavovima direktora; [South East Europe Countries Experiences and Accounts of Principals' Views](#), Iskustva zemalja jugoistočne Evrope iz nacionalni izveštaji o stavovima direktora, [Parental Involvement in South East European Schools](#), Uključenost roditelja u rad škola u jugoistočnoj Evropi;

²⁸ Rezultati istraživanja prezentovani su u *Vodiču za odeljenske starešine*, čije je izdavanje u pripremi. Istraživanje je obezbedilo značajne podatke, na osnovu kojih je razvijen *Seminar za odeljenske starešine*, koji je akreditovan od strane Ministarstva prosvete i nauke.

²⁹ Kovač Cerović, T., Vizek Vidović V., Pauel S. *Upravljanje školom i socijalna inkluzija: uključenost roditelja – Komparativno istraživanje stavova roditelja Jugoistočne Evrope*, Centar za obrazovne studije Ljubljana i Institut za otvoreno društvo (2012)

³⁰ Ibid.

³¹ Vranješević, J. *Participacija roditelja u školskom životu iz ugla samih roditelja, njihovih predstavnika i direktora – nacionalni izvještaj za Srbiju* (2010)

³² Pavlović – Breneselović D., *Partnerstvo porodice i škole kao dimenzija kvaliteta obrazovanja*, Institut za otvoreno društvo (2013);

događaja, što je obaveza škole da konsultuje roditelje (ove odluke se donose uz odobrenje Saveta roditelja)³³.

Roditelji pokazuju veliku spremnost da učestvuju u različitim aspektima školskog života, odnosno uvek se odazivaju, kada su pozivani da učestvuju, osećajući to kao svoju dužnost. Učešće vide kao veoma korisno, a sebe kompetentnim da učestvuju u doноšenju različitih odluka. Roditelji sebe smatraju sposobnim za učešće kako direktno, tako i za zastupanje interesa drugih roditelja, odnosno smatraju se sposobnim da preuzmu ulogu u savetima škole kao predstavniku roditelja (Savet roditelja, školski odbor, itd) – više od dve trećine ispitanih roditelja³⁴. Sa druge strane, iako izveštavaju o spremnosti da učestvuju, stvarno učešće je minimalno. Naime, veoma malo roditelja samoinicijativno uzima učešće u radu škole – tek je nekih 8% roditelja su *jednom* pokušali da samoinicijativno deluju, a 86% nikad, pa čak ni u grupi sa drugim roditeljima.

Načini učešća roditelja – kako to roditelji vide³⁵

Najčešći načini/ modaliteti učešća roditelja koji su posebno ispitivani bili su: (1) sastanci, (2) pisani materijali, (3) pomoć u izradi domaćih zadataka, (4) volontiranje, (5) učešće u doноšenju odluka, (6) partnerske aktivnosti škole i zajednice. Nalazi pokazuju da su:

(1) *sastanci – roditeljski sastanci*, najčešći oblik učešća. Roditelji, kada su pozvani odazivaju se i prisustvuju sastancima u proseku 2 – 3 puta godišnje. Individualni sastanci su takođe prisutni kao praska u regionu, ali je stopa učešća roditelja kroz *individualne sastanke* u Srbiji dosta niska.

(2) U svim zemljama *pisani materijali* – informacije roditelji smatraju korisnim, važnim i doživaljavaju sebe kompetentnim da na ovaj način prate rad i napredak svog deteta. Najčešća forma je *periodični ili sažeti izveštaji o napretku deteta*. Oko 75% roditelja barem jednom godišnje dobija informaciju pisanim putem, Romi značajnije manje, dok u Srbiji većina roditelja je dobilo ovu informaciju 2 – 3 puta godišnje, na redovnim roditeljskim sastancima (izveštaj o ocenama).

Pismene informacije o pomoći detetu u učenju, o školi, pravilima i sadržaju nastave je veoma retka praksa. Roditelji ovu informaciju vrednuju i smatraju značajnom i korisnom, ali u Srbiji više od 85% nikada nije bilo u prilici da dobije pismeno izveštaj na ove teme .

Bilteni su retkost u svim zemljama, pa i u Srbiji. Naime, 80% ispitanih roditelja iz Srbije nikad nije dobilo bilten, 10% jednom. Sa druge strane, oko 50% ispitanih roditelja smatra da bi bilo korisno da da postoji ovakva vid informisanja roditelja. Dodatne informacije o relevantnim temama – nasilje, droga, dobilo je oko 30% roditelja u Srbiji, 70% nikad nije bilo u prilici da bude o ovim temama pismeno informisano.

(3) *Pomoć u domaćim zadacima* – roditelji smatraju legitimnim da ih uključuje škola, svi učestvuju u pripremi dece, posebno u izradi domaćih zadataka. Roditelji u Srbiji u proseku provode između 1 do 2 sata dnevno u ovim vrstama aktivnosti.

(4) *Volontiranje* – ispitivani su različiti vidovi volontiranja:

a. poboljšanje školske infrastrukture – u zemljama bivše Jugoslavije je minimalno učešće, smatraju da škola ne treba da traži to od roditelja;

b. u sportskim, društvenim i kluturnim aktivnostima - u Srbiji oko 75% roditelja nijednom nije učestvovalo, dok je samo 10% jednom pozvano; ukoliko su bili pozvani, roditelji su se odazivali, a čak 60% ispitanih prepoznaju temu kao značajnu za uključivanje porodice;

c. *Uključivanje u obrazovne aktivnosti – pomoć na času*, ne postoji kao praksa nigde u većoj meri zastupljena, preko 85% ispitanih roditelja u Srbiji nikad nije bilo pozvano da na ovaj način učestvuje, mada većina roditelja misli da bi bilo dobro omogućiti ovakva vid učešća i pokazuju spremnost da prihvate poziv ukoliko dođe od strane škole;

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Nalazi su dobijeni na osnovu rezultata komparativnog istraživanja sprovedenog na nivou Jugoistočne Evrope, *Upravljanje školom i socijalna inkluzija: uključenost roditelja – Komparativno istraživanje stavova roditelja Jugoistočne Evrope*, realizovano u 10 zemalja regiona, na uzorku od 11 125 roditelja (uključujući i predstavnike romske zajednice) i 317 direktora;

e. u dodatnim školskim službama (*biblioteka, igralište, menza*) – oko 85% ispitanika nikada nije pozvano da učestvuje; postoji ambivalencija u uzorku (podeljeni su) da li bi trebalo ili ne pozivati roditelje da pomažu;
f. učešće u donošenju odluka – postoji veliko interesovanje, zainteresovano oko 80% ispitanika, koji sebe smatraju kompetentnim da doprinesu donošenju bilo koje odluke;

- posebno su zainteresovani da učestvuju u realizaciji vannastavnih aktivnosti (80% smatra da treba, a 70% nikada nije imala prilike),
- organizaciji školskih aktivnosti (80% smatra da treba, a 45% nikada nije imala prilike),
- zdravlje i bezbednost učenika – 80% smatra da treba, a 65% nikada nije imala prilike,
- obrazovnim temama – oko 80% smatra da treba, a 70% nikada nije imala prilike,
- nasilje i disciplina - 80% smatra da treba, a 80% nikada nije imala prilike;
- podeljeni su po pitanju učešća u upravljanju školskim finansijama (90% nikad nije učestvovalo);

(5) *Partnerske aktivnosti škole i zajednice* – oko 90% ispitanika iz glavnog uzorka kaže da nikada nisu bili u prilici da im škola u koju ide dete ponudi pomoći zajednici u vezi sa zdravstvenim, stambenim ili socijalnim pitanjima.

Procena uloge i kapaciteta predstavnika roditelja/ Saveta roditelja

Predstavnici u Savetu roditelja predstavljaju zapravo jedinu instancu koja je formalno prepoznata kao mehanizam za obezbeđivanje učešća roditelja. Istraživanje pokazuje da uloga predstavnika roditelja nije laka za pojedince koji je preuzimaju, kao i da su oni često zarobljeni između škole – koja nije podsticajna, niti podržavajuća za učešće i drugih roditelja koji imaju velika očekivanja. Predstavnik se često doživljava kao jedini kanal u komunikaciji roditelja – škole, koji deluje bez jasno definisanih ingerencija i bez sistemske podrške, kako u realizaciji ovog zadatka, tako i kroz razvoj veština da se sa ovim zadatkom nose. Delujući u nedovoljno definisanom okviru, bez podrške nadležnih institucija usmerene na pripremu vodiča, materijala, edukacija i orientacija za ulogu koju imaju, ne čudi što postoji velika fluktuacija predstavnika u Savetu roditelja i Školskim odborima. U takvoj konstellaciji, najvažniji faktor njihovog uspeha zavisi od ličnih veština, kapaciteta i spremnosti na angažman.

Predstavnici roditelja u komunikaciji sa ostalim roditeljima nailaze na teškoće koje se nabolje vide upoređivanjem procene uspešnosti predstavnika roditelja i samog Saveta. Iako roditelji uglavnom vide svoje predstavnike u dobrom svetlu, pokazalo se da ih roditelji ne poznaju i/ili smatraju da on/ona ne komunicira s njima dovoljno često. Sa druge strane, predstavnici su skloni da veruju da im ostali roditelji u velikoj meri veruju, kao i da su uglavnom efikasni u zastupanju njihovih interesa. Takođe su pesimistični po pitanju uticaja na donošenje odluka u školi; svoj uticaj i uticaj drugih roditelja na proces donošenja odluka procenjuju kao veoma mali. Iz lične perspektive, predstavnici roditelja različito procenjuju koliko je njihova uključenosti u rad Saveta korisna za njihovo dete – najniže su procene roditelja u Srbiji i Hrvatskoj.

Percepције родитеља vs. представника/це у Савету родитеља³⁶

Pредставници родитеља сматрају:

- Да им остали родитељи у великој мери верују – на скали од 1 до 4, оценјују prosečном оценом 3.25;
- Да су углавном ефикасни – представници дaju prosečnu ocenu 3.25;
- Песимистични по пitanju uticaja koji imaju na donošenje odluka - представници procenjuju uticaj родитеља као *donekle važan*;

Procena представника од стране осталих родитеља:

- Poznaju свог представника – 65% prepoznaјe/ poznaje представника/cu
- Представник/ca se odnosi sa поштovanjem – 85% se generalno slaže sa ovim
- Sa представником/com se може лако razgovarati – 85% pretpostavlja ili има искуство
- Представници су/ savet je активни/an – 80% seslaže da су активни u некој мери
- Представници ih kontaktiraju – 40% сматра да је вероватно, односно информисан
- Представници родитеља/ Savet efikasno brani наше интересе – 75% se slaže u некој мери slaže sa tim;

Uverenja roditelja o prirodi saradnje škola – roditelj i uticaj na spremnost za učešće

Rодитељи prepoznavaju традиционални model saradnje школа – родитељ као legitiman model saradnje. U складу са тим definišu своја очекivanja, понашања и перцепцију, процену ситуације. На primer, iako i родитељи и школа могу бити препрека у ostvarivanju функционалне saradnje, родитељи су склонiji да сеbe smatraju problemom – да sami nisu zainteresovani, nemaju vremena, ne znaju da комuniciraju.

U складу са поделом улоге и одговорности zastupljenim u традиционалном modelu, родитељи smatraju да је zadatak првенstveno porodice да вaspitava дете, manje школе, dok школа preuzima odgovornost за obrazovanje. Родитељи smatraju da срећа i задовољство детета zavisi podjednako i od jedne i druge strane – ne постоје značajnije varijacije između земаља i подузорака³⁷.

Управо „pristajanje“ на традиционалну поделу улога јесте један од узрока ниске participације родитеља. Стиче се утисак да се у тој naizgled „komplementarnosti“ улога, која zapravo подразумева поделу „teritorije delovanja“, gubi prostor i motivacija за učešćem. Ако се tome doda i неiformisanost родитеља o могућностима i mehanizmima učešća, nedostatak veština i искуства učešća per se, kao i подршке за истим – nema jasno definisanih porcedura i mehanizama, ne iznenađuje primećen trend niskog učešća.

Sa друге стране, učešće/ neučešće родитеља svakako јесте један од фактора који utiče на njihovo задовољство образovanjem, односно представља индикатор kвалитета образovanja, што je našlo svoju потврду u istraživanjima³⁸.

Učešće родитеља u školskom životu заista ima značajan uticaj na задовољство образovanjem uopšte. Naime, u школама u kojima родитељи smatraju da су njihovi представници ефикасни,

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

postoji veće zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja i sopstvenim uticajem, te se stiče utisak da se dobrom školama smatraju one koje imaju efikasne predstavnike roditelja³⁹.

Kako učešće roditelja vide nastavnici i direktori

Generalno, roditelji se od strane direktora i nastavnika procenuju kao zainteresovani za učešće, a značajni faktori koji utiču na stepen uključenosti roditelja po njima su: kulturni milje porodice i obrazovni status roditelja. Direktori smatraju da i materijalni uslovi života takođe utiču na to da li će se roditelji uključiti ili ne, dok nastavnici „prednost“ daju uticaju faktora kao što je školski uspeh deteta. Naime, direktori su skloniji da taj odnos definišu na relaciji škola – roditelj, dok nastavnici to sagledavaju na relaciji škola – roditelj – dete⁴⁰.

Zanimljivi su nalazi koji govore o različitim percepcijama prostora za učešće roditelja koji postoji u školi, kao i stepena učešća. Naime, istraživanja ukazuju da postoji značajan raskorak u odgovorima roditelja i direktora po ovim pitanjima⁴¹. Direktori percipiraju da su roditelji mnogo češće konsultovani i uključeni u rad škole, nego što to vide roditelji. Posebno je interesantna razlika koju vide direktori vs. roditelji o procenama uključenosti roditelja u području discipline i nasilja, gde direktori, za razliku od roditelja, informisanje o problemima učenika smatraju zapravo konsultovanjem⁴², što slikovito govori o nespremnosti/nerazumevanju stvarne prirode učešća. Takođe, manje se slažu sa roditeljima po pitanju procene roditeljske spremnosti da učestvuju, gde navode da su roditelji konsultovani po pitanjima koja se odnose na upravljanje, finansiranje i programske teme i ne navode slučajeve (ili izbegavaju da odgovore) kada nisu prihvatili mišljenje roditelja. Direktori navode da su roditelji češće samoinicijativno pokretali teme/ debate/ inicijative, nego što to navode roditelji. Takođe je značajan nalaz koji ukazuje da je škola spremnija da konsultuje roditelje po pitanjima koje ona smatra važnim, odnosno učešće je manje prihvaćeno kada roditelji pokreću incijativu razgovora ili razmene mišljenja na teme koje oni smatraju bitnim⁴³.

Navodeći šta su ključne *prepreke uključivanja roditelja*, i direktori i nastavnici daju površna i generalna tumačenja. Kao značajne faktore izdvajaju: nemogućnost vremenskog usklađivanja roditelja i nastavnika i loša iskustva roditelja u prethodnoj saradnji sa školom. Na sličan način razmišljaju kada govore o *podsticajima i uslovima* koje je potrebno obezbediti kako bi se omogućilo optimalno učešće. Naime, i direktori i nastavnici su skloni da postojanje uslova svode na problem prostora i vremenske organizacije, ističući da ne postoji adekvatan prostor i vreme za susret sa roditeljima. Direktori navode da je potrebno

---

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Polovina N., Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, godina 40, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja (2008)

⁴¹ Nalazi koji govore o raskoraku i razlici u percepcijama direktora i roditelja o roditeljskom učešću u životu škole i obrazovanju deteta, su dobijeni na istom uzorku na kome počivaju rezultati o prirodi, modalitetu i načinu učešća, takođe predstavljeni u izveštaju. Naime, baza dobijenih podataka iz istraživanja sprovedenog 2009 Cross-National Survey of Parents in South East Europe (SEE) countries u projektu Podsticanje inkluzije u obrazovanju i unapređenje kvaliteta obrazovanja u SEE (Institut za otvoreno društvo), bili su osnova za više različitih istraživanja.

⁴² Pavlović – Brenešelović D., *Partnerstvo porodice i škole kao dimenzija kvaliteta obrazovanja*, Institut za otvoreno društvo (2013);

⁴³ Ibid.

obezbediti spremnost nastavnika da izdvoji vreme da se vidi sa roditeljem, dok nastavnici navode da je potrebno da postoji veća *inicijativa nastavnika, ali i uprave škole*, da se ovo prepozna kao značajno. Nijedna grupa *ne prepoznaje* da je kreiranje *saradničke atmosfere u školi važno*, kao ni *obezbeđivanje saradničkog pristupa nastavnika tokom razgovora sa roditeljem* (aktivno, pažljivo slušanje, spremnost da se prihvati nezadovoljstvo ili zabrinutost roditelja)⁴⁴.

Procenjujući *komunikacijske aspekte saradnje*, prepoznaju se faktori koji otežavaju komunikaciju, kao što je *nezainteresovanost nastavnika za saradnju*, te se i ne ulaže u komunikaciju sa roditeljom, i *naglašena subjektivnost i nekritičnost roditelja*. Posebno je interesantan nalaz, gde nastavnici društvenih predmeta, ističu kao otežavajući faktor *naglašenu subjektivnost i nekritičnost samih nastavnika*. Stiče se utisak da motivacija nastavnika, kao i lične perspektive nastavnika i roditelja, značajno otežavaju uspostavljanje saradničkog odnosa⁴⁵.

Izostaje razumevanje značaja *konteksta, kreiranja drugačije školske klime koja omogućava saradnju*, kao preduslova razvoja partnerskog modela roditelj – škola. Pod kontekstom ovde se podrazumeva kvalitet odnosa uspostavljenog među akterima na različitim nivoima (uprava škole – nastavnici, nastavnici međusobno, uprava – roditelji, roditelji – nastavnici, roditelji – roditelji), razvoj dinamika koja počiva na uvažavanju, saradnji, uključujući i lična iskustva koja svako unosi u određeno razumevanje odnosa/ situacije. Nalazi koje smo naveli zapravo govore o različitim procenama situacije iz različitih perspektiva, gde se sopstvena uloga – podrška i efikasnost, precenjuje, a problemi se vide u drugim akterima.

Prema značajnom broju stranih, ali i domaćih autora, u analizi ovog trijadnog odnosa nedostaje sagledavanje dinamike iz perspektive strukture moći, koja je očigledno značajna u razumevaju pre svega prepreka, a potom i kreiranje intervencija. Čitajući nalaze različitih istraživanja stiče se utisak da se navedeni akteri bore da sačuvaju svoj prostor/ moć koju imaju u ovoj interakciji. Direktori i nastavnici svoju poziciju moći grade na autoritetu institucije – obavezama i odgovornostima koje imaju u okviru svojih profesionalnih uloga i ekspertize, dok se roditelji bez obzira na podstičuću legislativu koja im daje moć da učestvuju, osećaju nemoćni u interakciji, jer ne vide svoje jasno mesto u sistemu, u strukturi institucije. Osećanje „nemoći“ i „ugroženosti“ čini se dominantnim u dinamici ove trijade iz perspektive svih aktera. Obrazovne reforme, posebno demokratizacija obrazovanja, koja obezbeđuje veću autonomiju institucija, značajno „uznemiruje“ aktere – posebno nastavnike. Prema nalazima istraživanja, usled reformi koje se dešavaju, nastavnici stiču utisak da imaju sve manje uticaja i da se njihova autonomija završava na nivou učionice – važnost pridaju isključivo radu u nastavi⁴⁶. Dodatno ugrožavanje vide od povećanja uloge

⁴⁴ Polovina N., Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, godina 40, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja (2008)

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Razgovori nastavnika o nastavnicima (RANON) Centar za obrazovne politike, Fondacija za otvoreno društvo (2013)

roditelja, posebno kroz Savet roditelja⁴⁷. Stiče se utisak da svako brani ono malo moći koju ima, a koja se često naziva profesionalnim i ličnim dostojanstvom. Brojni nalazi istraživanja i dubinski intervjuvi koje smo imali tokom izrade ovog pregleda govore u prilog navedene teze.

Kako Dragana Breneselović (2013) navodi u svom tekstu, ako je zajednički cilj razvoj partnerskog odnosa, onda nužno treba imati na umu da je reč o odnosu u kome postoji jednakost među akterima i uzajamnost zasnovana na međusobnom poverenju i zainteresovanosti i brizi, odnosno usmernost ka zajedničkom cilju i rastu. Samim tim, razvoj partnerskog odnosa nužno podrazumeva promenu strukture moći sa „moć nad“ na „moć sa“⁴⁸. U tom odnosu svi akteri treba da se osećaju lično i profesionalno uvaženim, jednakim i zainteresovanim, a interakcija treba da vodi ostvarivanju zajedničkog cilja, koji baziran na najboljem interesu deteta/ dece. U takvom odnosu, svi akteri predstavljaju resurs koji se stavlja u funkciju međusobnog razvoja i postizanja zajedničkih ciljeva.

Ako bi rezimirali najznačajnije momente iz navedenih istraživanja, mogli bismo reći da su nalazi potvrđili da je u Srbiji dominanto prisutan tradicionalni odnos na relaciji roditelj – škola, odnosno da svi akteri „pristaju“ na tradicionalnu podelu uloga, prostora u obrazovnom procesu. Ključni akteri u obrazovanju – direktori i nastavnici, od koji kreće inicijativa ka uključivanju roditelja, samu problematiku posmatraju jednoznačno, površno i svedeno, tek prepoznajući neke od ograničenja uspostavljanja funkcionalne saradnje, dok izostaje dublje razumevanje uticaja koje ima struktura moći – podele među akterima u tradicionalnom modelu, kao i otpor promeni (posebno iz pozicije nastavnika i direktora). Osim nedostaka saradnje na relaciji škola – roditelji, prepreka većem uključivanju roditelja leži u neinformisanosti i nedostatku podrške kako roditeljima tako i nastavnicima/ direktorima da zajedno razviju mehanizme koje će omogućiti da se svako oseti sigurnim i zainteresovanim za promenu u odnosu. Nedostatak dovoljno specifične i funkcionalne legislative koja pre svega definiše prava roditelja u tom odnosu, odnosno koja jasno ocrtava okvir saradnje kao sigurno polje za delovanje je evidentan. Pronalaženje prave mere definisanosti procedura, tako da se prostor za akciju obezbedi (podstiče/ motiviše, definiše uloge i daju semernice), a pri tom ostavi sloboda u kreiranju zajedničkih načina funkcionisanja na nivou svake škole, jeste put koji može imati na kraju, kao rezultat, saradnju koja počiva na drugaćoj raspodeli moći.

Akteri i inicijative usmerene na unapređenje učešća roditelja

Kako bismo bolje razumeli ko sve i kako podržava učešće roditelja i razvoj saradnje, tokom izrade pregleda, napravili smo svedeno, fokusirano mapiranje značajnih aktera koji grade kapacitete za saradnju u okviru obrazovanja. Pokušali smo da razumemo ko je sve prisutan, koje intervencije razvija, ka kojim ciljnim grupama i sa kakvim ishodima.

⁴⁷ Raković J., *Autonomija škole i saradnja sa roditeljima i lokalnom zajednicom*, Nastavnici u Srbiji: Stavovi o profesiji i reformama obrazovanja, Centar za obrazovne politike, Fondacija za otvoreno društvo (2012)

⁴⁸ Pavlović – Breneselović D., *Partnerstvo porodice i škole kao dimenzija kvaliteta obrazovanja*, Institut za otvoreno društvo (2013);

Institucije koje realizuju programe usmerene izgradnji kapaciteta aktera u obrazovanju

Ministar prosvete i nauke Republike Srbije propisao je listu prioritetnih oblasti stručnog usavršavanja od značaja za razvoj obrazovanja i vaspitanja za period od tri godine za školsku godinu/e 2014 – 2015 i 2015 – 2016. U listi prioriteta nalazi se saradnja sa roditeljima, učenicima i učeničkim parlamentima kao poseban prioritet, dok i drugi prioriteti nužno podrazumevaju ili rad sa roditeljima – na primer inkluzija dece i učenika sa smetnjama u razvoju i dece iz društveno marginalizovanih grupa, prevencija nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, ili jačanje veština i razvoj kapaciteta zaposlenih – u oblasti inovativnih metoda nastave i upravljanja odeljenjem, odnosno komunikacijske veštine.

Prioritetne oblasti

1. Jačanje profesionalnih kapaciteta zaposlenih, naročito u oblasti inovativnih metoda nastave i upravljanja odeljenjem
2. Učenje da se uči i razvijanjem motivacije za učenje
3. Zdravstveno obrazovanje i razvijanje zdravih stilova života
4. Komunikacijske veštine
5. Održivi razvoj i zaštita životne sredine
6. Prevencija nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja
7. Prevencija diskriminacije
8. Inkluzija dece i učenika sa smetnjama u razvoju i iz društveno-marginalizovanih grupa
9. Saradnja sa roditeljima, učenicima i učeničkim parlamentima
10. Informaciono-komunikacione tehnologije

U skladu sa propisanim prioritetima *Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja*, raspisuje konkurs za akreditaciju programa za zaposlene u obrazovanju, gde neki od programa targetiraju i roditelje. *Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja* kroz *Centar za profesionalni razvoj zaposlenih* koordinira sprovođenje akreditacionih programa.

Centar za profesionalni razvoj zaposlenih

Zadaci su: analiza potreba za stručnim usavršavanjem, planiranje obuke i drugih vidova stručnog usavršavanja, pomoć pri kreiranju programa, praćenje primene različitih oblika stručnog usavršavanja, saradnja sa Centrom za profesionalni razvoj, Zavodom za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, lokalnom zajednicom, školskom upravom i vaspitno-obrazovnim ustanovama. U skladu sa procesima decentralizacije i regionalizacije obrazovanja, kreirana je mreža od 12 Regionalnih centara, koji predstavljaju resursne centre u određenim delovima zemlje. Na ovaj način obezbeđuje se definisanje programa obuke u skladu sa potrebama zaposlenih u obrazovanju u različitim regionima. Takođe, organizacija obuka/ seminara u mestu rada ili neposrednoj blizini znatno smanjuje troškove usavršavanja.

Regionalni centri su i resursni centri jer se u njima nalaze biblioteke sa stručnom literaturom, metodičko-didaktičkim, pedagoško-psihološkim, video i audio materijalima itd. Centar takođe ima zadatak da formira i održava bazu podataka.

Regionalni centri za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju do sada su osnovani i u 12 gradova širom Srbije: Nišu, Čačku, Užicu, Kikindi, Kruševcu, Smederevu, Šapcu, Leskovcu, Kanjiži, Kragujevcu, Novom Pazaru i Knjaževcu. Regionalni centri osnovali su svoju mežu u okviru koje deluju – Udruženje Regionalnih centara za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju i Centara za stručno usavršavanje (MREŽA RC I CSU SRBIJE).

Akreditacioni programi za period od 2014 – 2016. godine – prateći prioritete propisane od strane resornog ministarstva, programi su grupisani u 19 oblasti. Posebna oblast koja u središtu interesovanja ima teme odnosa različitih aktera koji učestvuju u obrazovanju odnosi se na *vaspitni rad*. Na primer, samo u okviru ove oblasti akreditivano je 40 programa⁴⁹, u kome dominiraju teme koje se odnose na jačanje kapaciteta zaposlenih za kreiranje saradničkog odnosa sa roditeljem, odnosno za promenu klime u školi, gde se jača partnerska orientacija nasuprot tradicionalne. Pored ove oblasti i druge oblasti često uključuju i rad sa roditeljima – ili kao temu ili tako što uključuju i roditelje. Značajan broj programa, koje obuhvataju različite teme (inkluzija, zdravlje mladih, itd.) takođe podrazumevaju rad na jačanju kapaciteta za saradnju sa roditeljima.

Za sprovođenje programa stručnog usvaršavanja, značajno je pomenuti ulogu Regionalnih centara za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju⁵⁰. Postojeća mreža od 12 centara predstavlja podršku za unapređenje kvaliteta rada u obrazovanju. Međutim, oni jesu i značajni kapaciteti koji se mogu razvijati tako da postanu podrška procesu demokratizacije obrazovanja koja podrazumeva razvoj partnerstva i saradnje među različitim akterima u procesu obrazovanja. Kao regionalni/ lokalni centri, oni su mesto susreta različiti aktera – nastavnika, direktora škola, stručnih saradnika, ali i predstavnika lokalne zajednice i samim tim predstavljaju resurs koji može u budućnosti pružati podršku za razvoj kapaciteta, umrežavanje i zajedničko delovanja aktera na lokalnom nivou. Neki od centara sve više prepoznaju roditelje kao jedne od svojih ciljnih grupa. Kao primer možemo navesti inicijativu Regionalnog centra iz Čačka, koji je inicirao udruživanje Saveta roditelja na nivou grada. Naime, Centar je obezbedio podršku u okupljanju predstavnika Saveta, pružio logistiku u procesu registraciji i planira dalje delovanje usmereno na izgradnju kapaciteta

⁴⁹ Lista akreditovanih programa u okviru oblasti *vaspitni rad*, biće priložena kao poseban prilog.

⁵⁰ Regionalni centri su formirani uz pomoć i donaciju Vlade Švajcarske. Pomoć se zasniva na međudržavnom ugovoru potpisanim između vlada dveju država u oblasti unapređenja obrazovanja i vaspitanja.

novoformiranog udruženja. Regionalni centar iz Niša, sa druge strane, unapređuje rad nastavnika udružujući ih kroz stručne aktive na nivou grada. Ukupno 12 Stručnih aktiva na nivou grada različitih oblasti iz obrazovanja redovno radi i održava svoje sastanke u Centru.

Stručna udruženja nastavnika, učitelja i stručnih saradnika

Kada govorimo o značajnim akterima na lokalnom/ regionalnom i nacionalnom nivou, koji mogu biti podrška procesima i razvoju kapaciteta aktera sa ciljem podsticanja i podrške kako uključivanja roditelja, tako i u kreiranju partnerskog odnosa na relaciji škola – roditelji, ne možemo izostaviti stručna, profesionalna udruženja zaposlenih u obrazovnim institucijama.

Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja (ZOOV), prepoznaje značaj i mogućnost udruživanja među različitim akterima: (1) nastavnici, vaspitači i stručni saradnici međusobno se mogu povezivati u strukovna udruženja, (2) ustanove obrazovanja takođe se mogu udruživati međusobno – lokalno, regionalno i međunarodno, odnosno (3) ustanove se mogu udruživati sa strukovnim udruženjima zaposlenih⁵¹. U skladu sa preporukama, nastavnici i vaspitači, kako i zaposleni u stručnim službama (psiholozi, pedagozi, defektolozi), uspostavljaju pojedinačna strukovna udruženja.

U kontekstu reforme obrazovanja, posebno decentralizacije, njihova uloga je prvenstveno u osnaživanju nastavnika da se nosi sa novim zahtevima i profesionalim izazovima i zadacima, a koje podrazumevaju aktivniju ulogu prvenstveno nastavnika u obrazovanju – prelazak od predavača, kako je to vidi „tradicionalni model“, ka „nastavniku kao lideru“ – aktivnom u procesima planiranja obrazovanja, donošenja odluka i sprovođenja istih kroz obrazovni proces u svojim školama. Upravo iz tih razloga, tema razvoja strukovnih i nastavničkih udruženja dobija sve više na značaju, te se poslednjih godina primećuje značajnije više inicijativa koje su usmerene na podsticanje, osnaživanje, povezivanje udruženja na različitim nivoima.

Jedna od značajnijih inicijativa na ovu temu realizovana je u okviru projekta „Nastavnička udruženja – put do kvalitetnog obrazovanja“, u okviru kojeg je izrađen Vodič za nastavničko udruživanje koji sadrži smernice i alate koji koriste u procesima udruživanja. Stručnjaci Centra za obrazovne politike i Saveza učitelja Srbije, okupljeni oko inicijative, smatraju da su najznačajniji zadaci ovih udruženja da omoguće: a. veću vidljivost nastavnika, b. doprinose smanjivanju jaza između zahteva nastavnika i mogućnosti realizacije tih zahteva u praksi (podrška razvoju kompetencija za liderstvo), c. većoj, adekvatnijoj i uvremenjenoj informisanosti nastavnika, d. obezbeđivanju i kreiranju podrške za međusobno učenje (horizontalno učenje), e. da se obezbedi delovanje van uskostručnih okvira – podstiče saradnju i organizovanje nastavnika među različitim strukama/ bez obzira na stručnost, f. podržava uključivanje nastavnika u procese donošenja odluka koje se tiču kvaliteta

---

⁵¹ ZOOV, čl. 51.

obrazovanja u celini, a ne samo statusnim pitanjima (razlika u odnosu na sindikate)⁵². Kao što se može videti iz navedenih zadataka, oni posebno podstiču udruživanje nastavnika različitih struka u tzv. nastavnička udrženja vs. profesionalnih udruženja koja su do sad najčešće bila praksa, kao i udruživanje i umrežavanje međusobno različitih udruženja. Na ovaj način, podstiče se udruživanje oko prepoznatih problema koja prevazilaze teme vezane za organizaciju nastave.

U skladu sa navedenim zadacima, kao ključne ciljeve nastavničkih udruženja, stručnjaci navode sledeće⁵³:

- mogućnost zastupanja prava i interesa,
- mogućnost uticaja na obrazovne politike,
- savremeno i kontinuirano stručno usavršavanje
- informisanost
- razmena iskustava

„Nastavnička udruženja – put do kvalitetnog obrazovanja“

Projekat je realizovan je u partnerstvu Centra za obrazovne politike, Saveza učitelja Republike Srbije i Udrženja za razvoj građanskog vaspitanja i obrazovanja za demokratiju, Paraćin;

Projekat je deo inicijative Fondacije za otvoreno društvo, koji je imao za cilj da osnaži profesionalna udruženja nastavnika, njihovu ulogu ipocesima odlučivanja i sprovođenja obrazovnih politika. Kroz projekat su osnažena 3 i formirao 10 novih nastavničkih društava u cilju snažnijeg uticaja nastavnika kao struke na promene u obrazovanju i na funkcionisanje obrazovnog sistema. Rad je obuhvatao i nastavnička udruženja onih nastavnika koji predaju u školama u kojima se nastava izvodi na jezicima nacionalnih manjina. U tabeli 4, zvezdicom su obeležena nastavnička udruženja koja su formirana u okviru projekta.

Pored gore navedene inicijative, kroz različite programe podrške, stručna udruženja se uključuju u mreže kroz koje razvijaju saradnju sa organizacijama civilnog društva jačajući time kompetencije nastavnika za preuzimanje aktivnije uloge u obrazovanju. Ujedno, ove inicijative doprinose kreiranju ključnog resursa među nastavnicima i predstavljaju kritičnu masu neophodnu za dostizanje zadataka, koju nastavnik ima u savremenom obrazovanju.

Mreža podrške inkluzivnom obrazovanju⁵⁴

Mreža podrške inkluzivnom obrazovanju je osnovana 2010. godine od strane Ministarstva prosvete nauke i tehnološkog razvoja kao odgovor na potrebe obrazovno-vaspitnih ustanova za dodatnom podrškom u razvijanju prakse dostupnog, kvalitetnog i pravednog obrazovanja za svako dete, sa posebnom pažnjom i brigom za decu iz osjetljivih društvenih grupa.

Članovi Mreže podrške inkluzivnom obrazovanju su obrazovno-vaspitne ustanove koje godinama uspešno razvijaju, podržavaju i promovišu inkluzivno obrazovanje, kao i pojedinci – stručnjaci različitih profila i praktičari iz predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola, ustanova za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, školskih uprava MPN i organizacija civilnog društva koji se posvećeno i predano

⁵² Josimov G., Miljević G., Rajković Z., Vranješević, J. *Vodič za nastavničko udruživanje*, Savez učitelja Srbije, Centar za obrazovne politike, podržano od Fondacije za otvoreno društvo

⁵³ Ibid.

⁵⁴ <http://www.mrezainkluzija.org/>

angažuju u oblasti inkluzivnog obrazovanja. U ovom trenutku 14 model-škola i preko 120 pojedinaca dobrovoljno ulažu svoje znanje, vreme i energiju u različite aktivnosti Mreže.

Pružanje podrške ustanovama i pojedincima obuhvata: (1) Davanje informacija i pojašnjenje putem telefona, elektronske pošte i vebajta, (2) Organizovanje poseta ustanovi radi pružanja podrške u organizaciji rada ustanove ili stručnih timova, prilagođavanju pristupa i uključivanju dece u vršnjačku grupu, i izradi i primeni individualnog obrazovnog plana (IOP), (3) Reagovanje na zahtev roditelja ili staratelja za podrškom ili prigovor o kršenju prava deteta, (4) Stručna podrška ustanovi, roditelju ili staratelju, Interresornoj komisiji u donošenju odluke o obrazovanju deteta, (5) Realizacija akreditovanih obuka (Inkluzivno obrazovanje i individualni obrazovni plan, Autistični spektar, hiperaktivnost, smetnje motorike i sluha – Strategije prilagođavanja nastave⁵⁵, Motivacija i psihološki principi učenja⁵⁶).

Korisnici usluga Mreže podrške inkluzivnom obrazovanju tokom dve prethodne godine bili su: 469 osnovne škole, 83 srednje škole, 49 predškolske ustanove, 32 škole za decu sa smetnjama u razvoju, 196 roditelja/staratelja, 295 STIO (stručni tim za inkluzivno obrazovanje) i IOP timova, 138 stručnih saradnika, 235 direktora, 21 IRK (interresorne komisije), 4 NVO, 5 fakulteta, 100 studenata, 37 vaspitača, 26 pedagoških asistenata.

Mapiranje aktivnih udruženja nastavnika

Iako je evidentna aktivnost u ovom polju, činjenica je da ne postoji sistematican pregled aktivnih stručnih i nastavničkih udruženja. Upravo iz tog razloga u okviru projekta „Formiranje nacionalne asocijacije nastavnika i roditelja – Partnerski za obrazovanje“ predviđeno je mapiranje postojećih strukovnih i nastavničkih udruženja, koji bi se uključili u rad buduće Asocijacije.

Za potrebe ovog pregleda, pokušali smo da napravimo fokusiranu pretragu aktivnih udruženja, bilo da su tematski organizovana (stručna) ili okupljaju nastavnike različitih sturuka (nastavničkih udruženja). Cilj pretrage bio je da nam ukaže na generalne, osnovne trendove u ovom polju koje nam može ukazati u kom pravcu definisati inicijalne aktivnosti u projektu usmerene na planiranje strategije, kao i aktivnosti mapiranja. Pretraga je bazirana na identifikovanju osnovnih izvora informacija o aktivnim udruženjima – identifikovanje različitih baza podataka, odnosno institucija/ organizacija koje realizuju programe podrške ili programa u saradnji stručnim udruženjima (Fondacija za otvoreno društvo, Centar za obrazovne politike, Regionalni centri za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, baze o realizovanim programima i organizacijama Zavoda za unapređenje obrazovanja, UNICEF – a APR⁵⁷ i dr.). U cilju identifikovanja baza i aktera sproveli smo i nekoliko dubinskih intervjuja i

⁵⁵ <http://katalog2015.zuov.rs/Program2015.aspx?katbroj=282&godina=2014/2015>

⁵⁶ <http://katalog2015.zuov.rs/Program2015.aspx?katbroj=403&godina=2014/2015>

⁵⁷ U okviru baze registrovanih udruženja u APR-u, rađena je pretraga po regionima i ključnim rečima (struka/ udruženja/ društva, itd). Pošto je ideja bila da se uradi generalno skeniranje, nije traženo zvanično od APR – a informacija i registrovanim udruženjima nastavnika.

konsultacija sa nastavnicima iz tri osnovne škole, sa ciljem mapiranja stručnih udruženja čiji su članovi⁵⁸.

Za ovu priliku aktivna udruženja smo definisali kao *udruženja koja uzimaju učešća u različitim inicijativama, programima, aktivnostima, konferencijama, projektima bilo da se ona realizuju na lokalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou*. To znači da je reč o udruženima koja imaju ili svoju veb stranicu gde izveštavaju o aktivnostima, ili se nalaze u bazama organizacija koje organizuju aktivnosti za članove strukovih udruženja, bez obzira da li su registrovani u APR – u.

Dobijena lista je okvirna i služi više uočavanju generalnih trendova na nivou zemlje, okruga, odnosno gradova. Svakako za dublju i detaljniju analizu i razumevanje trenutnog stanja potrebno je sprovesti sistematično i detaljno mapiranje postojećih udruženja, njihovih aktivnosti i analizirati trenutne kapacitete koji mogu služiti kao podrška za rad na uključivanju roditelja i kreiranju partnerskih odnosa među akterima u obrazovanju. Početna lista predstavlja izvor koji može poslužiti za istraživanje koje će biti usmereno na mapiranje udruženja koja će biti pozvana da podrže rad buduće Asocijacije. Za ovu priliku, predstavljamo rezultate brze pretrage u tabeli 4.

Tabela 4. Mapirana udruženja na nivou republike, regiona, grada

Nacionalni nivo	Na nivou regiona/okruga	Na nivou opštine/grada
1. Savez učitelja Republike Srbije	1. Udruženje vaspitača Raškog	1. Udruženje prosvetnih radnika opštine Bačka Palanka „Slovo“*
2. Savez udruženja vaspitača Srbije		2. Učiteljsko društvo Leskovac *
3. Udruženje stručnih saradnika i saradnika predškolskih ustanova Srbije	Okruga "Biserno srce", Kraljevo	3. Nastavničko udruženje Ljig*
4. Društvo za srpski jezik i književnost Srbije	2. Udruženje likovnih pedagoga LIK, Moravički okrug***	4. Udruženje nastavnika opštine Novi Pazar UNNOP*
5. Društvo za strane jezike i književnost Srbije**		5. Udruženje prosvetnih radnika Žabara*
6. Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“	3. Udruženje nastavnika muzike „Mokranjac“, Moravički okrug	6. Učiteljsko pančevačko društvo*, Pančevac
7. Društvo pedagoga tehničke kulture u Srbiji	4. Društvo matematičara	7. Nastavničko udruženje Riznica*, Kruševac
8. Društvo matematičara Srbije	Moravički okrug	8. Udruženje nastavnika Požarevca*
9. Društvo psihologa Srbije		9. Mreža obrazovnog razvoja*, Niš
10. Udrženje likovnih pedagoga Srbije	5. Podružnica za srpski jezik i književnost Srbije za Toplički	10. Udruženje profesionalaca u obrazovanju i učenju*, Leskovac
11. Udruženje građana "Društvo direktora škola Srbije"		11. Društvo učitelja Beograda
12. Udruženja Regionalnih centara za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju i Centara za stručno usavršavanje		12. Društvo učitelja Novog Sada ⁵⁹
		13. Savez učitelja Srbije - Podružnica Čačak***
		14. Društvo matematičara Srbije - Podružnica Kraljevo***
		15. Društvo matematičara Srbije - Podružnica Niš
		16. Društvo matematičara Srbije – Podružnica Kragujevac
		17. Društvo matematičara Srbije - Podružnica Valjevo **

⁵⁸ Anketirani su zaposleni iz tri osnovne škole iz Čačka – OŠ „Vuk Karadžić“ i OŠ „Filip Filipović“, OŠ „Laza Kostić“ Beograd.

⁵⁹ Savezu učitelja Srbije broji 51 podružnicu registrovanu u APRu, nisu sve navedene kako bi se uštedeo prostor. Takođe, podružnice se razlikuju prema nivou aktivnosti koje sprovode/ u kojima učestvuju. Mimalan nivo aktivnosti podružnica podrazumeva učestvovanje u okupljanjima koje organizuje Savez učitelja Srbije.

13. Udruženje stručnih saradnika i saradnika predškolskih ustanova Srbije	okrug***	18. Društvo matematičara Srbije – Podružnica Kruševac
14. Udruženje likovnih pedagoga Srbije	6. Podružnica pedagoga Pčinjskog okruga**	19. Društvo matematičara Srbije - Podružnica Čačak***
15. Pedagoško društvo informatičara Srbije	7. Udruženje pedagoške tehnike kulture Vojvodine***	20. Društvo nastavnika matematike osnovnih škola Novi Sad
16. Pedagoško društvo Srbije	8. Udruženje vaspitača Vojvodine	21. „Rasina“, udruženje profesora geografije, Kruševac***
17. Društvo pedagoga fizičke kulture "Stefan Dušan Silni"	9. Društvo defektologa Vojvodine	22. „Riznica“, nastavničko udruženje, Kruševac***
18. Udruženja muzičkih i baletskih pedagoga Srbije	10. Pedagoško društvo Vojvodine	23. UMBPRO, Kruševac***
19. Udruženje pedagoga osnovnih i srednjim muzičkim škola Srbije		24. Društvo učitelja Kruševac***
20. Srpsko filozofsko društvo		25. Udruženje nastavnika Sombor
21. Srpsko geografsko društvo		26. Udruženje pedagoga fizičke kulture Niš**
22. Srpsko biloško društvo		27. Udruženje pedagoga fizičke kulture Šabac,***
23. Srpsko hemijsko društvo		28. Udruženje pedagoga fizičke kulture Beograd***
24. Srpsko sociološko društvo		29. Udruženje pedagoga fizičke kulture grada Užica***
25. Društvo fizičara Srbije		30. Udruženje pedagoga fizičke kulture opštine Ruma***
26. Društvo defektolog Srbije		31. Udruženje pedagoga fizičke kulture grada Zrenjanina***
27. Udruženje logopeda Srbije		32. Udruženje pedagoga fizičke kulture Novi Sad***
28. Montesori društvo Srbije		33. Udruženje pedagoga fizičke kulture Pančevo
29. Udruženje za društvenu istoriju, EUROCLIO		34. Udruženje nastavnika „Dositej Obradović“, Beograd

Legenda:

Bez zvezdica – aktivna udruženja, registrovana u APR-u, učestvuju u inicijativama/programima, imaju svoje aktivne internet stranice;

* Udruženja nastala kroz projekat „Nastavnici–refleksivni istraživači inkluzivne obrazovne prakse“ Centar za obrazovne politike (COP) uz podršku Fondacije za otvoreno društvo Srbija (2014);

** Aktivna udruženja – uključeni u projekte, inicijative, aktivnosti prezentuju preko sopstvene interent stranice; Udruženja nisu registrovana u APR-u;

*** Aktivna udruženja – uključeni u projekte, inicijative uzimaju učešće u različitim projektima/događajima na lokalnom/ nacionalnom nivou; Udruženja nisu registrovana u APR-u (najniži nivo aktivnosti);

Kao što se iz tabele može videti, postoji značajna aktivnost udruživanja učitelja, nastavnika i stručnih saradnika na svim nivoima.

Na *nacionalnom nivou*, postoje udruženja koja su decenijama aktivna, koja ostvaruju tesnu saradnju sa različitim nacionalnim obrazovnim institucijama. Značajan broj nacionalnih strukovnih udruženja, koje se bavi unapređenjem kvaliteta rada i promocijom određenih naučnih disciplina tesno sarađuje kako sa Univerzitetom, matičnim fakultetima/ odsecima tako i sa resornim ministarstvom i drugim institucijama u sistemu obrazovanja. Koliko se smatraju značajnim ukazuje i podatak da velika nacionalna udruženja sa dugom tradicijom delovanja učestvuju u radu Nacionalnog prosvetnog saveta (čak 18 nacionalnih strukovnih

udruženja) tako što daju predstavnike za rad ovog tela. U okviru svojih redovnih aktivnosti sprovode nacionalna takmičenja, smotre u saradnji sa nadležnim ministarstvom, a u skladu sa smernicama – stručnim uputstvom, koje to ministarstvo propisuje⁶⁰⁶¹, prave se godišnji kalendari takmičenja/ smotri. Pored smotri i takmičenja, povremeno ova udruženja organizuju stručne skupove, konferencije itd. Takođe, učestvuju u procesima koje podrazumevaju planiranje obrazovnih aktivnosti u određenim oblastima. Stiče se utisak da imaju brojno članstvo, kao i nizak nivo aktivnosti usmeren ka članstvu. Ova udruženja svakako jesu značajan resurs za unapređenje kvaliteta obrazovanja, koji treba dodatno razvijati, ali i za promociju, zagovaranje i razvoj programa koji obezbeđuju veće uključivanje roditelja i promociju partnerstva među različitim akterima u obrazovanju.

Poslednjih godina, sve je pristunije udruživanje na regionalnim nivou, nivou okruga. U određenim slučajevima, to organizovanje bilo je podstaknuto od strane nacionalnih udruženja, a značajan broj informacija o ovoj vrsti udruživanja nalazimo na stranicama Regionalnih centara za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju. Naime, ukoliko postoje podružnice na nivou okruga, one koriste usluge ovih centara – za razmenu informacija oko akreditacionih seminara, koriste prostor za aktivnosti, sastanke, ili čak realizuju neke zajedničke aktivnosti. Na osnovu ove fokusirane pretrage, stiče se utisak da su na teritoriji Vojvodine, stručna udruženja značajnije više aktivna, da se okupljaju i razmenjuju informacije o svom radu, dok se u ostatku Srbije, aktivnost udruživanja premešta na lokalni nivo, nivo gradova. Poslednjih godina, primećena je povećana aktivnost udruživanja na nivou okruga, gde, stiče se utisak, značajnu ulogu imaju Regionalni centri. Takođe se može primetiti da su neki okruzi aktivniji u umrežavanju različitih podružnica/ udruženja. Na primer, u Moravičkom okrugu, pretragom se mogu naći informacije o aktivnostima strukovnih organizacija koje se udružuju na nivou okruga, zajedno deluju i razvijaju međusobno aktivnosti. Slično se može videti u Nišavskom i Pčinjskom okrugu. Takođe, postoje okruzi gde nije moguće pretragom naći informacije o ovim vrstama udruživanja (primer Mačvanskog okruga).

Značajna aktivnost udruživanja primećena je na *nivou gradova*, posebno u poslednjoj deceniji. Kao što se iz tabele može videti, udruživanje je raznovrsno. Prisutno je formiranje podružnica nacionalnih udruženja, koja su tematska (podružnice Društva matematičara, Saveza učitelja, itd.). Savez učitelja Srbije predstavlja najbolji primer takvog udruženja, koje okuplja 51 podružnicu⁶². Pored ovog trenda, prisutne su i aktivnosti udruživanja različitih profesionalaca/ nastavnika – Nastavničko udruženje „Riznica“, Kruševac, Udruženje nastavnika Požarevca, Udruženje nastavnika Sombor, itd. Ona su posebno interesantna, jer u svom fokusu imaju unapređenje kvaliteta obrazovanja, međusobne saradnje i promocije

⁶⁰ *Stručno uputstvo o organizovanju i smotri učenika osnovne i srednje škole*, Ministarstvo prosvete nauke i tehnološkog razvoja, Sektor za razvoj obrazovanja i međunarodnu prosvetnu i naučnu saradnju, Br. 611-00-2339/2014-06

⁶¹ *Kalendar takmičenja učenika osnovnih i srednjih škola*, Ministarstvo prosvete nauke i tehnološkog razvoja, Sektor za razvoj obrazovanja i međunarodnu prosvetnu i naučnu saradnju, Br. 611-00-2339/2014-06

⁶² Josimov G., Miljević G., Rajko

vić Z., Vranješević, J. *Vodič za nastavničko udruživanje*, Savez učitelja Srbije, Centar za obrazovne politike, podržano od Fondacije za otvoreno društvo

profesije. Ovaj novi talas udruživanja, koji podrazumeva okupljanje nastavnika iz različitih struka, a oko zajednički prepoznatih prioriteta, svakako predstavlja novinu u procesu udruživanja, podstaknuto inicijativom Centra za obrazovne politike i Saveza učitelja Srbije. Značajno je pratiti dalje razvoj ovih udruženja, posebno u delu upravljanja i definisanja strateškog delovanja. Značajan broj novoformiranih udruženja nastao je iz nastavničkih aktivnih – zapravo aktivni su prerastali u udruženja, sa idejom da se na taj način može povećati nivo aktivnosti, organizovanosti, odnosno da kao nezavisni akteri dobijaju priliku da samostalno kreiraju i sprovode projekte i prikupljaju sredstva.

Ako bi kratko rezmirali šta je osnovna karakteristika nastavničkog udruživanja u Srbiji, mogli bismo reći:

→ *Iako su evidentne značajne aktivnosti udruživanja na svim nivoima, posebno na lokalnom nivou, vrste i priroda udruživanja je „neuređena“, stihiska i neodređena; Intenzitet i varijabilnost se umnožava kako se ide od nacionalnog ka lokalnom nivou;*

Dok je većina nacionalnih udruženja registrovana u APR –u i ima dužu istoriju, novoformirana udruženja na regionalnom i lokalnom nivou su često neformalna – nisu uvek registrovana. Za razliku od nacionalnog nivoa, gde je broj novoformljenih udruženja manji, na lokalnom nivou beleži se intenzivna aktivnost udruživanja. Značajan broj informacija koje su prikupljene on – lajn ili kroz kratke razgovore sa članovim pojedinih udruženja⁶³, pokazuju da je organizovanje na lokalnom nivou intenzivnije, jer se smatra da će se ovako obezbediti brža i kvalitetnija razmena informacija posebno vezana za profesionalni razvoj, lakše i efektnije zastupati prava, odnosno dobiti prilikada se učestvuje u osmišljavanju i realizaciji projekata. Ovu tezu svakako treba dalje proveravati u procesu mapiranja i ispitivanja potreba stručnih i nastavničkih udruženja.

→ *Nastavnici, učitelji i stručni saradnici, kao i direktori, pokazuju generalnu zainteresovanost za udruživanje;*

Teorija organizacionog razvoja prepoznaje bazu (članstvo) – motivisano, orijentisano, uključeno i posvećeno, kao jedan od osnovih preduslova i najznačajnijih kapaciteta od kojeg zavisi rast i razvoj organizacije/ udruženja. U slučaju ovih udruženja, stiče se utisak da članovima nije jasna dobit od učlanjenja u stručna udruženja, ali da uprkos tome nastavnici/ učitelji/ stručni saradnici pokazuju zainteresovanost i pristupaju postojećim, odnosno formiraju nova udruženja. Motivacija je često nedovoljno jasna i samim članovima, ali se stiče utisak da je učešće potreba da se bude u „grupi sličnih“, da bi se omogućila profesionalna razmena i razvoj, promovisala struka i zastupali interesi pojedinačnih grupa među akterima u sistemu obrazovanja, povećalo uključivanje u procese odnošenja odluka, pokretale inicijative za koja se na ovaj način mogu prikupiti sredstva. U razgovorima koje

---

⁶³ U okviru procesa prikupljanja informacija na ove teme, sprovedeno je mapiranje lokalnih kapaciteta preko zaposlenih u osnovnim školama u Čačku – OŠ „Vuk Karadžić“ i OŠ „Filip Filipović“, seoska škola OŠ „Branislav Petrović“ Slatina i OŠ „Laza Kostić“ Beograd.

smo vodili, jasno se prepoznaće potreba da se bude aktivan u reagovanju na promene koje se dešavaju, a vezane su za struku, obrazovanje, poziciju nastavnika (posebno u odnosu na direktore i roditelje), kao i da udruženja čiji su članovi ne daju tu vrstu podrške – bilo u informisanju, zagovaranju, delovanju ili njihovom aktivnjem uključivanju. Ovu tezu dalje treba proveravati u planiranom istraživanju.

→*Postojeća udruženja ne prepoznaju kako adekvatno da odgovore na potrebe članova/ca, niti imaju kapacitete za strateško delovanje, građenje baze, umrežavanje, zagovaranje i prikupljanje sredstava;*

Kao što je već navedeno, stiče se utisak da nova nastavnička udruženja, kao i profesionalna koja postoje duži niz godina, bez obzira što prepoznaće navodeći u dokumentima šire mandate delovanja – nisu svedeni samo na stručnu razmenu u organizaciji nastave, nemaju znanja i iskustva da razvijaju organizaciju. Stiče se utisak, na osnovu uvida u postojeće samostalne aktivnosti udruženja (koje je moguće naći pretragom) da se i dalje svode na uobičajene aktivnosti usmerene na profesionalnu razmenu i planiranje – kao što je praksa u radu stručnih aktiva. Iako ovaj nalaz zahteva dodatnu proveru, moguće je pretpostaviti da sledeća faza razvoja ovih udruženja treba da bude usmerena na izgranjivanje kapaciteta za razvoj i upravljanje organizacijom kako bi bile spremne da značajnije odgovore raznovrsnoj motivaciji članova, odnosno dinamičnim promenama koje se dešavaju oko njih.

Roditeljska udruženja i udruženja koja pružaju podršku roditeljima

U poslednje dve decenije, sve veći broj roditelja se udružuje kako bi ostvarilo svoja prava i obezbedilo bolje uslove i kvalitet života za svoju decu. U kontekstu obrazovanja, uključivanja roditelja u obrazovni proces, kroz zajedničko udruživanje i organizovanje jeste ključan faktor koji može doprineti unapređenju partnerstva među različitim akterima. Iz tog razloga jedan od fokusa ovog pregleda jeste bio da mapira aktivnosti udruživanja među roditeljima.

Na sličan način pristupili smo on – lajn mapiranju postojećih udruženja, kao i pri mapiranju stručnih udruženja. Pored on – lajn pretrage, u cilju mapiranja relevantnih i aktivnih udruženja, napravili smo razgovore sa predstavnicima udruženja⁶⁴, odnosno kontaktirali smo organizacije koje pružaju podršku roditeljskim udruženjima⁶⁵. Lista roditeljskih udruženja predstavljena je u tabeli 5.

Tabela 5. Lista aktivnih roditeljskih udruženja

Roditeljska udruženja ⁶⁶	
1. Savet roditelja opštine Požega, Požega	2. Udruženje građana Roditelj Bačka Palanka
3. Udruženje roditelja/ staratelja, dece i prijatelja dece obolele od malignih bolesti	4. Udruženje građana Roditelj Novi Sad

⁶⁴ Dragana Soćanin, udruženje Roditelj, Beograd

⁶⁵ Baza učesnika projekta „I roditelji se pitaju“, Centar za interaktivnu pedagogiju i Fondacija za otvoreno društvo

⁶⁶

"ČIKA BOCA", Beograd	
5. Savet roditelja opštine Zemun, Beograd	6. Udruženje građana Roditelj Pirot
7. Savet roditelja opštine Zvezdara , Beograd	8. Udruženje građana Roditelj Sremska Mitrovica
9. Savet roditelja grada Zaječara, Beograd	10. Udruženje građana Roditelj Temerin
11. Savet roditelja opštine Stari grad, Beograd	12. Udruženje građana Roditelj Ada
13. Savet roditelja grada Kragujevca, Kragujevac	14. Udruženje građana Roditelj Sombor
15. Savet roditelja grada Niša, Niš	16. Udruženje građana Roditelj Kraljevo
17. Savet roditelja Obrenovac, Obrenovac	18. Udruženje građana Roditelj Užice
19. Savet roditelja Vranje, Vranje	20. Udruženje građana Roditelj Čačak
21. Savet roditelja Užice, Užice	22. Udruženje građana Roditelj Paraćin
23. Savet roditelja grada Užica, Užice	24. Udruženje građana Roditelj Smederevska Palanka
25. Evo ruka, Zemun	26. Udruženje građana Roditelj Niš
27. Udruženje samohranih majki Zemun	28. Udruženje građana Roditelj Bačka Palanka
29. RODITELJ Kragujevac, Kragujevac	30. Udruženje građana Roditelj Novi Sad
31. Udruženje RODITELJ, Beograd	

Profil roditeljskih udruženja

Pregled tabele pokazuje da je mali broj aktivnih udruženja, koje zapravo karakteriše rad i podrška roditeljima van ustanova obrazovanja. Naime, veliki broj njih zapravo pruža podršku roditeljima koji imaju decu sa određenim potrebama koja su van onoga što su potrebe prosečnog deteta, bilo da je reč o deci sa smetnjama u razvoju ili deci koja su zadravstveno ugrožena, boluju od različitih bolesti, odnosno pružaju podršku roditeljima koji iz različitih razloga nisu u mogućnosti da koriste usluge sistema – bilo da je reč o obrazovanju, socijalnoj zaštiti, zdravstvu itd. Iako sarađuju sa školom, u veoma malom broju inicijativa, ove organizacije realizuju programe i usluge kroz ustanove obrazovanja. Prema rečima UNICEF-a u okviru podrške procesu inkluzije u obrazovanju, u portekle tri godine iniciran je i podržan rad preko 40 novih udruženja roditelja dece sa smetnjama u razvoju.

Dobar primer predstavlja upravo udruženje RODITELJ, koji relizuje svoje aktivnosti u 13 gradova, sa pokrenutim inicijativama u još 4 grada. Iako predstavljaju jedan od najvitalnijih i aktivnijih udruženja roditelja, činjenica je da svoje programe i usluge realizuju van institucija i posebnu pažnju posvećuju roditeljima čija deca nisu obuhvaćena sistemom obrazovanja – deca koja ne idu u vrtić. Kada sarađuju sa školama i vrtićima, to su često inicijative koje podrazumevaju promociju i edukaciju na teme iz oblasti socijalne inkluzije, zaštite od diskriminacije, itd.

Udruženje RODITELJ - nastalo kao inicijativa pokrenuta u okviru internet foruma posvećenog roditeljstvu (2006) i prerasta u jednu od najznačajnijih OCD-ova koja se isključivo bavi problemima roditeljstva i odgajanja dece u Srbiji. Udruženje RODITELJ deluje kao Mreža udruženja u Beogradu, Novom Sadu, Adi, Temerinu, Bačkoj Palanci, Somboru, Sremskoj Mitrovici, Nišu, Pirotu, Užicu, Čačku, Kragujevcu i Kraljevu, gde su osnovani ogranci koji nezavinsno deluju. Članstvo čine roditelji i stručnjaci iz različitih oblasti (psiholozi, pedagozi, učitelji, itd).

Ciljevi Udruženja: a. javno zastupanje za olakšano i efikasnije ostvarivanje postojećih prava roditelja i dece, kao i formulisanje i institucionalizaciju novih prava; b. informisanje i edukacija roditelja i budućih roditelja u svim sferama roditeljstva od rođenja deteta do zrelog doba, c. izgradnja svesti u vezi problema sa kojima se susreću roditelji i budući roditelji u Srbiji, d. zaštita materinstva i prevencija diskriminacije žena, e. promovisanje dojenja, f. kontinuirana promocija primene najboljih praksi u skladu sa evropskim standardima u oblastima socijalnih i zdravstvenih i obrazovnih politika.

Programi: (1) Centri za rani razvoj dece (CRR) – aktivni u gradovima: Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Rumi. Program Centara za rani razvoj ima za cilj jačanje roditeljskih kompetencija dece predškolskog uzrasta, posebno dece koja nisu uključena ni u kakav predškolski program (vrtići, školice isl.) i realizuje se kroz tri tipa aktivnosti: a. učenje kroz igru – aktivnosti u kojima učestvuju i roditelji i deca, b. tematske radionice za roditelje, i c. stručna predavanja i savetovališta;⁶⁷ (2) Podrška savetima roditelja – "I roditelji se pitaju", cilj inicijative je stvaranje uslova za aktivnije i kvalitetnije učešće roditelja u donošenju odluka na nivou obrazovne ustanove i opštine zarad dobrobiti sve dece kroz formiranje Saveta Roditelja Optine/ Grada; (3) Roditeljski info servis – online servis podrške roditeljima (pravni saveti, psihološko i razvojno savetovalište, savetovalište za dojilje, vršnjačko savetovalište, itd).

Značajnije približavanje udruženja RODITELJ radu sa roditeljima u školskom okruženju ostvareno je kroz projekat „I roditelji se pitaju“, koji predstavlja nacionalnu inicijativu koju su 2011. godine pokrenuli CIP – Centar za interaktivnu pedagogiju, Fondacija za otvoreno društvo Srbija i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, u saradnji sa Užičkim centrom za prava deteta, UG Nexus iz Vranja, UG Dečja radost iz Zaječara, Društvo za razvoj dece i mlađih – Otvoreni klub iz Niša, UG Roditelj Kragujevac i UG Roditelj Beograd. Kao rezultat ovog projekta formirano je 11 Saveta roditelja na opštinskom nivou, čija aktivnost danas je upitna u većini gradova (osim na opštini Zvezdari)⁶⁸.

Stiče se utisak da je inicijativa imala značajan zagovarački uticaj, gde su se neke od opština aktivno uključile u promociju učešća roditelja, promovišući i neke od modela učešća među školama. Naime, Sekretarijat za obrazovanje i dečju zaštitu Gradske uprave grada Beograda dao je predlog da se godišnjim planom rada ustanove u delu - program saradnje sa roditeljima – predviđi učestvovanje roditelja u nastavnom procesu i vannastavnim aktivnostima, a kao konkretni mehanizam navodi mogućnost da prisustvuju času na poziv predmetnog nastavnika – u ulozi **roditelja posmatrača**. Takođe, u dogovoru sa predmetnim nastavnicima, odeljenskim starešinom i uz saglasnost stručnih organa i direktora, postoji mogućnost da, shodno svojoj profesiji, roditelj održi čas u skladu sa nastavnom jedinicom planiranom za taj čas – u ulozi **roditelj predavač**⁶⁹.

⁶⁷ Rad Centara za rani razvoj (CRR) nastali su kao rezultat projekta koji je 2012. realizovala kancelarija UNICEF-a u Srbiji, uz finansijsku podršku kompanije IKEA i Nacionalnog ambasadora UNICEF-a u Srbiji Novaka Đokovića. CRR u većini slučajeva prerasl su u usluge lokalne zajednice čime je uspostavljen odživ okvir za njihov rad i razvoj.

⁶⁸ Dubinski intervju sa Draganom Sočanin, udruženje RODITELJ Beograd.

⁶⁹ Više informacija se može naći na linku: <http://osmicastojkovic.com/?p=1696>

Sa druge strane, inicijativa nije uspela da značajnije promoviše rad Saveta unutar samih škola – među nastavnicima i roditeljima na tim opštinama. U značajnom broju slučajeva, kada govorimo o beogradskim opštinama, formirani Saveti nisu nužno uključivali roditelje koji su izabrani u Savetima škole, te se stiče utisak da nije postojala jasna veza između rada Saveta opštine i Saveta pojedinačnih škola. Osim ovih inicijativa ne postoje drugi vidovi udruživanja roditelja na nivou škole.

„I roditelji se pitaju“ (2011);

Cilj: unapređenje uslova za razvoj, obrazovanje i život dece, stvaranjem sistemskih uslova za aktivnije i kvalitetnije učešće roditelja u donošenju odluka značajnih za decu i mlade u obrazovnoj ustanovi i na nivou lokalne zajednice.

Gradovi: Beograd (opštine Zvezdara, Vračar, Obrenovac, Savski venac, Stari grad i Zemun), Kragujevac, Vranje, Užice, Zaječar, Niš (opštine Medijana i Pantelej) i u opštini Požega.

Učesnici: Roditelji i zaposleni iz preko 260 obrazovnih ustanova (12 predškolskih ustanova, 145 osnovnih škola, 97 srednjih škola i 6 škola za osnovno i srednje obrazovanje) su učestvovali u aktivnostima i/ ili su informisani o Inicijativi.

Specifični ciljevi: a. razvijanje sistemskog okvira za veću participaciju roditelja razvijanjem koncepta Saveta roditelja opštine (grada), b. povezivanje roditelja, zaposlenih u obrazovnim ustanovama, lokalnim upravama i drugim institucijama u zajednici za zajedničko delovanje, c. osnaživanje roditelja za proaktivno, efikasno i efektivno delovanje u vezi pitanja značajnih za decu, u obrazovnim ustanovama i na nivou lokalne zajednice, d. promocija značaja aktivne participacije roditelja među roditeljima, u medijima u stručnoj i široj zajednici, e. kreiranje resursa za roditelje i nastavni kadar.

Rezultati: (1) Osnovani i aktivni Savet roditelja opštine (grada); (2) Unapređen rad saveta roditelja obrazovnih ustanova; (3) Bolja saradnja između roditelja, obrazovne ustanove i opštinske uprave

Članovi: 1 predstavnik i 2 zamenika svake privatne i državne obrazovne ustanove na području opštine/grada

Imenuje Savet roditelja svake PU/OŠ/SŠ

Aktivnosti: (1) razmena – problemi sa kojima se suočavaju u radu SR i primeri dobre prakse, (2) edukacija i informisanje – gosti predavači (teme biraju roditelji), brošure, informatori, publikacije, on – lajn alati za komunikaciju, (3) planiranje i sprovođenje akcija .

Teme: prava deteta, zaštita od nasilja i diskriminacije, društvena i obrazovna uključenost, kvalitet obrazovanja, roditeljstvo, saradnja roditelja i PU/OŠ/SŠ, profesionalna orientacija, participacija dece i mlađih, vodiči za roditelje, zakoni i pravilnici, strategije i aktioni planovi.

„Vrtići bez granica – 1 i 2 kvalitetno inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji“ (UNICEF, CIP, MPNTR, Filozofski fakultet) – pored otvaranja 20 vrtića (u 20 gradova) za decu uzrasta od 3-5,5 godina koja ranije nisu bila uključena u predškolsko vaspitanje i obrazovanje, projekat je radio na podizanju kapaciteta vaspitača za rad sa decom, ali i roditelja za aktivnije uključivanje u proces obrazovanja. Okupljeni roditelji su sprovedeli veliki broj volonerskih akcija u zajednici kojim je unapređen nivo saradnje na relaciji lokalna zajednica – vrtić – roditelji.⁷⁰

C. Pregled međunarodnih praksi – Udruženja nastavnika i roditelja u Evropi i SAD

Udruženje nastavnika i roditelja Amerike (PTA US)/ Evropsko udruženje nastavnika i roditelja Amerike (EPTA⁷¹) i Udruženje nastavnika i roditelja Velike Britanije (PTA UK)

⁷⁰ Više informacija možete dobiti na stranici: http://www.cipcentar.org/vrtic_bezi_granica/

⁷¹ Evropsko udruženje roditelja i nastavnika Amerike (EPTA) je deo Udruženja roditelja i nastavnika Amerike (PTA US), koje obuhvata nastavnike i roditelje koji žive i rade u Evropi. Obuhvata pre svega decu zaposlenih u sistemu odbrane SAD, raspoređeni u različitim evropskim državama.

Imajući u vidu cilj projekta, ovim pregledom smo pokušali da ukratko opišemo trenutno stanje po pitanju učešća roditelja u obrazovanju, kao i aktuelnu scenu, profil aktera i relevantnih inicijativa. S obzirom na činjenicu da projekat promoviše formiranje Nacionalne asocijacije nastavnika i roditelja, gde se Asocijacija vidi kao značajan resurs za pružanje podrške akterima u razvoju saradničkog, partnerskog odnosa u školi, poslednji deo ovog pregleda usmeren je na prikupljanje međunarodnih iskustava o nastanku, organizovanju i radu sličnih udruženja u SAD i Evropi. U delu koji sledi, predstavićemo rad najstarijih i najuticajnijih udruženja, koja su služila kao primer za razvoj sličnih inicijativa u drugim zemljama sveta: *Udruženje nastavnika i roditelja Amerike (PTA US)* i *Udruženje nastavnika i roditelja Velike Britanije (PTA UK)*.

PTA UK je vodeća dobrovorna organizacija, bazirana na članstvu, koja predstavlja gotovo 14.000 pojedinačnih roditeljskih grupa, koje su aktivne u školama u Engleskoj, Velsu i Severnoj Irskoj. Članovi u toku godine uspevaju da prikupe preko £ 120million u saradnji sa školama.

PTA US je sastavljen od 54 državnih kongresa i više od 20.000 lokalnih jedinica u svih 50 država, Distrikt Kolumbija, Američka Devičanska ostrva, Portorika i Evropske PTA. Više od 4 miliona roditelja, nastavnika, članova zajednice, i drugih zainteresovanih građana čine trenutno članove PTA US.

Evropska PTA formirana je 1958. godine kao Evropski kongres roditelja učitelja studenata Amerike, ipredstavlja jedan od državnih ogranačaka Američke Nacionalne PTA. Obuhvata pre svega decu zaposlenih u sistemu odbrane SAD, raspoređeni u različitim evropskim državama. Kao sastavni deo Američke PTA, postoji radi ostavarivanja ciljeva koje definiše Nacionalna PTA na saveznom nivou. Ona je, kao i druge PTA na državnom nivou, samupravna i pravno nezavisna organizacija, koja kao takva okuplja lokalne PTA.

Veruje se da su SAD pioniri u formiranju Udruženja nastavnika i roditelja. Druge države, kao što su Australija, Indija, Japan i dr., pratile su SAD u formiranju svojih udruženja kako bi facilitirale saradnju unutar školske zajednice, obezbedile mesto susreta i razmene ideja, te pružile odgovarajuću podršku učenicima.

PTOs u svetu

Udruženje roditelja i građana u Australiji - Krovna organizacija je Savez udruženja roditelja i građana Australije. Savez je zastupnička grupa za sva udruženja roditelja i građana u javnim školama u Australiji. Predstavljaju preko 60.000 roditelja u 85 škola i pomažu članovima udruženja po pitanju javnog obrazovanja od 1954. godine kroz: (1) komunikaciju sa donosiocima odluka i doprinos razvoju politika, i (2) identifikaciju problema i ideja za unapređenje javnog obrazovanja uz konsultaciju sa roditeljima javnih škola i širom zajednicom. Takođe, pružaju pomoć, resurse i treninge pojedinačnim Udruženjima roditelja i građana u javnim školama i njihovim volonterima kako bi ove organizacije mogle neometano da rade. Članovi Saveza su predstavnici Udruženja roditelja i građana širom Australije. Otvoreni su za sve roditelje, staratelje i sve članove zajednice zainteresovane za unapređenje javnog obrazovanja da se pridruže aktivnostima asocijacije.

Udruženje roditelja i nastavnika u Japanu - koncept udruženja roditelja i nastavnika usvojen je u Japanu posle II svetskog rata po uzoru na Američko udruženje roditelja i nastavnika gde roditelji u saradnji sa školama rade na unapređenju života svih učenika. Udruženja roditelja i nastavnika u Japanu su organizacije roditelja/ staratelja i nastavnika, koje ponekad uključuju i porodice bez dece. Njihova uloga je: (1) uspostavljanje i održavanje saradnje sa roditeljima u cilju očuvanja pozitivnog obrazovnog okruženja, (2) informisanje nastavnika o roditeljskim stavovima i zahtevima, informisanje roditelja o školskim politikama i idejama u vezi sa školskim aktivnostima u cilju promocije zajedničkog razumevanja između roditelja i nastavnika, i održavanje roditeljsko nastavničkih sastanaka, (3) održavanje radionica o obrazovanju i roditeljstvu za roditelje i nastavnike. Udruženja

se formiraju na nivou škole, a udružuju lokalno, regionalno i nacionalno. Udruženje roditelja i nastavnika na nacionalnom nivou je organizacija koja pruža treninge i bavi se odnosima sa javnošću, organizuje konferencije i radionice, objavljuje članke i studije slučaja, realizuje projekte usmerene na participaciju mladih, nagradjuje pojedinačna PTO i pojedince.

Udruženje roditelja i nastavnika u Indiji - ova udruženja su u Indiji volonterske organizacije nastavnika i roditelja koje imaju za cilj promociju zajedničkog razumevanja i unapređenje efikasnosti obrazovnih programa. Preko različitih državnih tela i programa, vlada Indije zagovara mobilizaciju i angažovanje zajednice. Prema Nacionalnoj misiji za srednje obrazovanje Indije svaka škola bi trebalo da ima Udruženje nastavnika i roditelja.

Kontekst - Šta je prethodilo uspostavljanju udruženja nastavnika i roditelja u SAD i Velikoj Britaniji i kako je to uticalo na njihov razvoj

Kako bismo jasnije razumeli kako ove asocijacije funkcionišu, koje su dobiti za decu i učesnike – roditelje i nastavnike, značajno je razumeti kako su nastale, kontekst u kojem su se razvijale i proces razvoja. Naime, sve navede asocijacije imaju dugačku tradiciju. PTA US nastala je krajem XIX veka, dok je PTA UK nastala nakon II svetskog rata okupljujući postojeće lokalne/ regionalne asocijacije, koje su bile aktivne i pre rata.

Obe asocijacije su nastale iz nacionalnih pokreta, koji su počivali na velikom broju pristalica aktivnih na lokalnom nivou, koji su temu učešća roditelja u životu škole nametnuli kao temu od nacionalnog interesa. Reč je o *grassroot* inicijativama, odnosno o incijativama koje su se formirale na lokalnom nivou – na nivou škola, gradova ili koje su bile deo značajnih nacionalnih pokreta. Ako pogledamo rodonačelnice pokreta u SAD, one su bile uticajne žene, čiji muževi su bili sudije, senatori, sa značajnim lobističkim potencijalima, dok je vojvoda od Edinburga bio predsedavajući PTA UK u periodu kada je uspostavljana asocijacija u današnjem obliku. Ukratko, u slučaju obe zemlje, može se reći da je postojao nacionalni konsensus na nivou donosioca odluka, ali i javnosti da je od značaja za obrazovanje obezbediti aktivno uključivanje roditelja kroz saradnju sa nastavnicima, dok su aktivnosti imale podršku u parlamentima, među poslanicima. Postojanje nacionalnog konsensa bio je ključni oslonac za rad i razvoj asocijacija u narednim decenijama. Čitajući o aktivnostima, načinima ustrojstva i rada, stiče se utisak da današnje asocijacije - PTA US/ Evropska PTA i PTA UK i dalje održavaju atmosferu pokreta, koji decentralizovano, na lokalnom nivou prevenstveno deluje kao snažna sila u obezbeđivanju kvalitetnog obrzovanja za svako dete.

Rodonačelnice ovog prokreta u SAD bile su Alice McLellan Birney, Phoebe Apperson Hearst, Selena Sloan Butler. Alice Birney i Phoebe Hearst bile su poznate feminističke aktivistkinje, koje su promovisale prava žena u SAD. Zajedno su pokrenule veliku nacionalnu kampanju uključivanja roditelja, prvenstveno majki, koja je rezultirala organizovanjem *Nacionalnog kongresa majki u Vašingtonu* (1897.) gde je učestvovalo preko 2000 majki, očeva, nastavnika, drugih zaposlenih u obrazovanju, kao i donosioca odluka. Tako je nastao Nacionalni kongres roditelja i nastavnika od kojeg je kasnije nastala PTA US. U doba između dva rata, aktivan je bio i *Nacionalni kongres obojenih roditelja i nastavnika*, osnovan od strane Selene Sloan Butler, koji od '70. godina deluje ujedinjeno sa Nacionalnim kongresom roditelja i nastavnika, današnjim PTA US.

U Velikoj Britaniji, inicijativa formiranja asocijacija PTA UK započinje još početkom XIX veka u različitim školama širom zemlje, a posebno se intenzivirala pred II svetski rat, kada sve veći broj tzv. veća za saradnju roditelja i škola (home – school councils), počinju da budu aktivna širom zemlje. Ujedinjujući se sa školskog na gradski nivo, formiraju lokalne PTA federacije (na primer, Birmigen, Notingem i Devon), koje su se okupile 1957. formirajući *Nacionalnu federaciju roditeljskih i nastavničkih asocijacija*. Od 2011. godine, Nacionalna federacija prerasta u današnji PTA UK.

Strateška platforma udruženja roditelja i nastavnika – PTA US/ Evropska PTA i PTA UK

Po mnogo čemu slične, ove dve asocijacije imaju donekle različite pristupe u definisanju okvira rada. Tako PTA US/ Evropska PTA u središte svog delovanja stavljaju dobrobit dece i mladih ne samo u obrazovanju, već i u porodičnom okruženju i u zajednici. Kao jedan od strateških ciljeva prepoznaju i podizanje standarda i kvaliteta života u porodicama, promociju saradnje i angažovanja porodice i vaspitača i zajednice u celini, kao i zagovaranje za unapređenje obrazovanja, fizičkog i mentalno zdravlje, blagostanje, i sigurnost dece i omladine, odnosno zagovaraju fiskalnu odgovornost u finansiranju obrazovanja.

Iako na sličan način u fokusu ima decu i mlade i unapređnje obrazovanja, PTA UK je usmerena pre svega na pružanje podrške i razvoj pojedinačnim – PTA jedinicama širom zemlje, koje zajedno doprinose kvalitetnijem obrazovanju i dostizanju punih potencijala dece i mladih. Biti glas roditelja i dopreti do svakog pojedinačnog roditelja, obezbediti kredibilnu i stručnu podršku, graditi kapacitete lokalnih PTA, jeste misija, mandat ove organizacije.

Dok PTA US jasno ističe vrednosti u društvu koje promovišu, PTA UK ističe u prvi plan principe u radu kojima se rukovodi, ali koji počivaju na promociji sličnih vrednosti u društvu. U tabeli 6, predstavljen je uporedni prikaz strateške platforme navedenih organizacija.

Tabela 6. Uporedni prikaz strateške platforme PTA US/ Evropska PTA i PTA UK

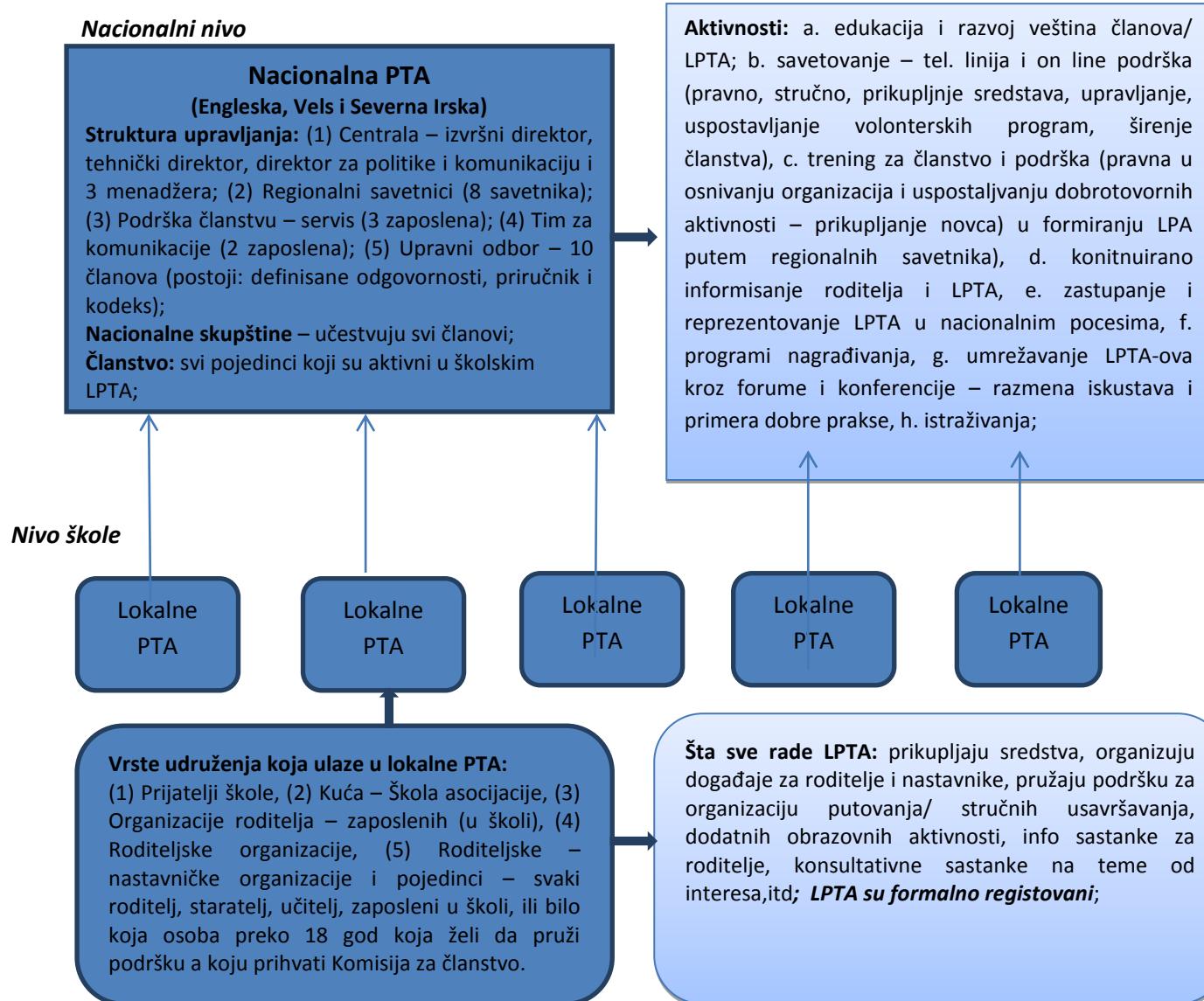
Strateška platforma	PTA US/ Evropska PTA	PTA UK
Vizija	Potencijal svakog deteta je realnost.	Naša vizija je da svaka škola ima korist od uspešne PTA, koja predstavlja značajnu podršku u podsticanju i poboljšanju obrazovanja i stvaranju budućnosti za svu našu decu.
Misija	Obezediti da potencijal svakog deteta bude realizovan uključivanjem i osnaživanjem porodica i zajednica da se zalažu/ zagovaraju za svako dete.	Biti glas roditelja i lokalnih PTA –eva (u jačanju obrazovanja dece). Obezediti kredibilnu, na istraživanjima i autoritetu struke zasnovanu podršku. Omogućiti lokalnim PTA – ovima da postignu više i da bolje služe zajednici. Stvarati inovativnu ekspertizu i inspiraciju za razvoj.

		Biti lider na tržištu koji nudi usluge, praktične alate i benefite.
Vrednosti	<p>Saradnja: Radimo u partnerstvu sa raznovrsnim akterima – pojedinacima i organizacijama kako bi na taj način proširili kapacitete da služimo i zagovaramo za svu decu i njihove porodice.</p> <p>Posvećenost: Posvećeni smo dečijem uspehu u obrazovanju, zdravlju i blagostanju jačajući porodice i angažovanje zajednice, čuvajući principe na kojima počiva rad organizacije.</p> <p>Različitost: Prepoznajemo potencijale svih bez obzira na različitosti koje počivaju na starosti, kulturama, ekonomskom statusu, obrazovanju, etničkoj pripadnosti, polu, pravnom statusu, bračnom stanju, mentalnim sposobnostima, rasu, religiji, nacionalnom poreklu, roditeljskom statusu, fizičkim sposobnostima, političkoj afilijaciji, seksualnom opredeljenju i radnom iskustvu.</p> <p>Poštovanje: Vrednujemo individualni doprinos svakog člana, zaposlenog, volontera i partnera, sa kojim zajednički sarađujemo u postizanju ciljeva organizacije.</p> <p>Odgovornost: Svi članovi, zaposleni, volonteri i partneri imaju zajedničku odgovornost da usklade svoje napore ka postizanju strateških ciljeva organizacije.</p>	<p>Ekspertiza: Biti ekspert u svemu što radimo.</p> <p>Integritet: Delovati sa integritetom.</p> <p>Podrška: Biti podrška školama i roditeljima.</p> <p>Inovacija u praksi: Biti podrška u inovacijama.</p>
Strateški ciljevi	<p>a. Promocija dobrobiti dece i omladine u kući, školi, verskim zajednicama i lokalnoj zajednici;</p> <p>b. Podizanje standarda i kvaliteta života u porodicama;</p> <p>c. Zalaganje za zakone koji unapređuju obrazovanje, fizičko i mentalno zdravlje, blagostanje, i sigurnost dece i omladine;</p> <p>d. Promocija saradnje i angažovanja porodica i vaspitača u obrazovanju dece i mlađih;</p> <p>e. Povećanje uključenosti javnost u zajedničkim naporima da se obezbedi fizička, mentalna, emocionalna, duhovna i socijalna dobrobit dece i omladine; i</p> <p>f. Zagovaranje za fiskalnu odgovornost u finansiranju obrazovanja</p>	<p>Biti ključna podrška za obezbeđivanje resursa za rad svake PTA jedinice.</p> <p>Svaka škola u UK ima aktivnu PTA jedinicu.</p> <p>PTA UK doseže do svakog roditelja.</p> <p>PTA UK predstavlja glas roditelja o obrazovanju.</p>

Ustrojstvo različitih nivoa delovanja i organizaciona struktura udruženja roditelja i nastavnika – PTA US/ Evropska PTA i PTA UK

Ustrojstvo, organizaciona struktura i aktivnosti jesu posebno zanimljive teme, imajući na umu činjenicu da je formiranje ovakve asocijacije u Srbiji upravo cilj projekta. Zato smo posebnu pažnju posvetili razumevanju kako su ove asocijacije ustrojene, odnosno na koji način funkcionišu lokalno, regionalno i nacionalno. Slika 1. opisuje ustrojstvo i organizacionu strukturu PTA UK.

Slika 1. Nacionalno udruženje roditelja i nastavnika Velike Britanije (Engleske, Velsa i Irske) – PTA UK

Kao što slika pokazuje, osnovna organizaciona jedinica, ključna aktivnost dešava se na lokalnom nivou – nivou škole, gde se formiraju lokalne roditeljsko nastavničke asocijacije, tzv. lokalne PTA. U lokalne PTA mogu ući najrazličitije vrste udruženje, koja su aktivna na

lokalnom nivou i u školi⁷². Upravo činjenica da se značajan broj aktivnosti odnosi na prikupljanje sredstava, ukazuje na neophodnost registrovanja. Lokalne PTA su registrovane asocijacije, uspostavljene po modelu koji preporučuje Nacionalna PTA UK, čiju su član – razvija statut u skladu sa predloženim modelom, uspostavlja organizacionu strukturu, sprovodi aktivnosti na osnovu Vodiča koji sadrži smernice za rad, na osnovu navedenih principa dobre prakse. Lokalne PTA realizuju svoj rad u skladu sa vizijom, misijom, vrednostima i principima rada koje propisuje Nacionalne PTA, a aktivnosti usklađuju sa zajedničkim Strateškim planom.

Nacionalni PTA UK okuplja lokalne PTA i pruža svu neophodnu podršku za njihov razvoj i rad. Od navedenih aktivnosti u tabeli, posebno bi istakli one aktivnosti značajne za izgradnju kapaciteta postojećih lokalnih/ školskih jedinica: program edukacija, savetovanja – on lajn i telefonskim putem, kao i kroz mrežu savetnika i program nagrađivanja.

Program edukacija - daje besplatne lokalne radionice za pojedinačne PTA. One se fokusiraju na teme kao što su uspešno i inovativno prikupljanje sredstava, kako motivisati roditelje da se uključe; prednosti registrovanja kao dobrovorne organizacije ; rad sa lokalnom poslovnom zajednicom, itd. Specijalističke radionice su takođe u ponudi, kao na primer, kako da se prikupi novac kroz fondove i grant-making organizacije, kako uspešno voditi srednjoškolski PTA, itd.

Savetovanje – PTA UK nudi ekspertsку podršku u različitim oblastima, na različite teme koje se manjaju u skladu sa potrebama: komunikacione veštine, proces registracije dobrovorne organizacije, eksterno finansiranje, prikupljanje sredstava, upravljanje i vođenje sastanaka, zdravlje i bezbednost, osiguranje, pravna pitanja, obezbeđivanje licenci, novac i bankarstvo, regionalni kontakti – umrežavanje, kako uspostaviti novi PTA, imenik dobavljača, vrste događaja i kako ih uspešno organizovati, različiti obrazci i drugi resursi. Pored neophodnih informacija koje se mogu dobiti preko posebne telefonske linije ili on – lajn, postoji mogućnosti i rada sa regionalnim savetnicima (8 savetnika). Reč je o osobama koje poseduju bogato iskustvo u vođenju lokalni PTA- ova.

Program nagrađivanja – je značajan program koji služi za promociju dobrih praksi i podsticanje PTA na dalji razvoj. Uspostavljena je Gold Star nagrada u nekoliko kategorija: uspešno prikupljanje sredstava, promena života škole, uspostavljeno partnerstvo sa roditeljima, razvoj veza sa lokalnom zajednicom.

Teme od posebnog interesa za organizaciju, prepoznate u strateškom planu su: (1) uključivanje roditelja, (2) socijalno, zdravstveno i ekonomsko obrazovanje članova, (3) razvoj volonterskih programa u zajednici.

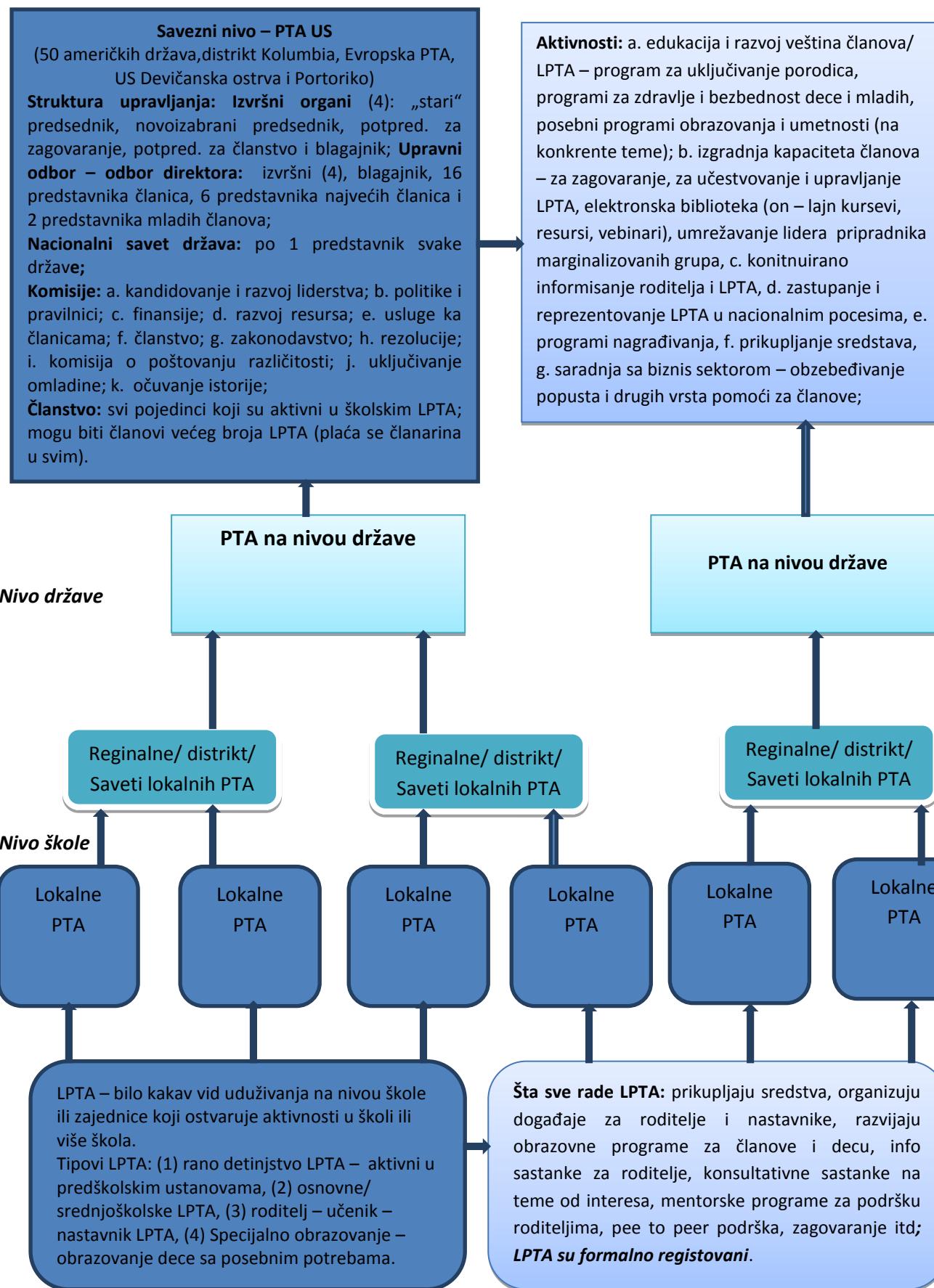
---

⁷² U Velikoj Britaniji postoji veliki broj najrazličitijih tipova asocijacija koje se okupljaju u lokalni PTA. Na engleskom jeziku to su: Friends of the school, Home – School udruženja, Parent Staff udruženja, Parent – Teacher udruženja, itd.

Američka nacionalna PTA funkcioniše u mnogo čemu na sličan način kao što je to slučaj sa Nacionalnom PTA UK. Međutim, među njima postoje razlike posebno u delu koji se odnosi na razvoj same organizacije i sistem zastupljenosti članova.

Slika 2. Američko nacionalno udruženje roditelja i nastavnika – PTA US

Savezni nivo

Kao i u slučaju PTA UK, najznačajnija aktivnost je upravo na lokalnom nivou - nivou zajednice i škole, gde deluju formalno registrovane LPTA organizacije. One su raznovrsne i ne nužno vezane samo za jednu školu. Naime, roditelji i zainteresovani (ne nužno uvek samo roditelji, već i baki i deci i drugi), mogu biti članovi više različitih udruženja, koja mogu biti aktivna na nivou jedne ili više škola/ predškolskih ustanova. Organizacije aktivne na nivou zajednice takođe se uključuju u rad različitih PTA –ova. Učestvovanje u barem jednom PTA je uslov za članstvo u Nacionalnom PTA. To formalno znači, da svaki pojedinac koji uplaćuje članarinu u barem jednoj lokalnoj PTA stiče uslov da bude formalno i član Nacionalne PTA. Takođe, kao i u slučaju PTA UK, lokalni PTA realizuju svoj rad u skladu sa vizijom, misijom, vrednostima i principima rada koje propisuje Nacionalne PTA, a aktivnosti usklađuju sa zajedničkim Strateškim planom. Vezano za organizacionu strukturu i način funkcionisanja LPTA, Nacionalni PTA US predlaže strukturu i razvija organizacione standarde za rad LPTA. Takođe, razvija i standarde i smernice za promociju dobrih praksi upravljanja i rada.

Zanimljivo je ovde obratiti pažnju na organizacionu strukturu Nacionalne PTA US. Naime, PTA US predstavlja reprezentativnu organizaciju koja okuplja članice regionalno i lokalno. Kao što se iz tabele vidi, uspostavljeni su *izvršni organi*, *upravni odbor* i *skupština udruženja* (Nacionalni savet država). Način kako je određen sastav ovih tela, po mnogo čemu je poseban. Naime, tri često problematična momenta koja su prisutna u radu ovako velikih organizacija koje se zasnivaju na članstvu koje je reprezentovano u upravljačkim strukturama, ovde su već tretirana određivanjem sastava organa, a to su: a. pitanje kontinuiteta u radu gde promena rukovodstva utiče na promenu politike rada organizacije, b. podjednake mogućnosti za učešće „malih“ i „velikih“ članica/ organizacija u procesima donošenja odluka, c. učešće mlađih.

Naime, način kako je definisan sastav ovih tela obezbeđuje funkcionalno uključivanje predstavnika svih članova u upravljanje organizacijom, tako što je uključen značajan broj predstavnika članica (čak 16), izdvojeno učešće predstavnika velikih organizacija/ članica (6) i na taj način obezbeđeno da se u čuju glasovi različitih članica, ne nužno onih najvećih koje imaju najviše resursa, što je često slučaj u ovako velikim organizacijama. Zanimljivo je da su *mladih* (2 predstavnika) takođe uključeni u rad odbora. Reč je o predstavnicima učenika koji su aktivni u LPTA koje okupljaju roditelje, nastavnike i učenike⁷³. Pitanje kontinuiteta rada se opet obezbeđuju uključivanjem „starog predsednika“ u rad izvršnog tela. On/a zajedno sarađuje sa „novoizabranim“ predsednikom u radu organizacije.

Takođe, statutom je predviđen rad 10 komisija, sa mogućnošću organizovanja novih, ukoliko se za to prepoznaju potrebe. Takođe i u radu komisija obezbeđna je posebna pažnja uključivanju mlađih i očuvanju istorije – komisija sastavljena od prethodnih predsednika organizacije.

---

⁷³ Biografija jednog predstavnika mlađih može se naći na linku: <http://www.pta.org/about/content.cfm?ItemNumber=2693>

Nacionalni savet država sastoji se od po 1 predstavnika svake države. Predstavnik svake državne PTA se bira na redovnim okupljanjima LPTA- ova aktivnih u određenoj državi i umreženih u regionalne/ na nivou distrikta PTA- ove formirajući tako Savete. Svaka jedinica, član NPTA, je predstavljena u Savetu od strane delegata koji učestvuju u poslovnom savetu kao predstavnik svoje jedinice, a ne kao pojedinac. Trenutno je aktivno skoro 1.000 PTA saveta, okružnih i/ ili regionalnih koji daju podršku radu lokalnim PTA - ovima. Svaka država određuje svoju strukturu tako da najbolje odgovori potrebama svojih PTA lokalnih jedinica. Stoga, države mogu imati različite savete organizovane na nivou okruga ili regionalne grupacije. To znači da je moguće i preporučeno umrežavanja na svim nivoima – na nivou škole, grada, regije – više gradova, okruga, u formi različitih saveta/ foruma.

Tipovi LPTA - Kao što se iz tabele može videti, prepoznaju se različiti tipovi LPTA koji deluju u ustanovama i koje odgovaraju potrebama određenih grupa dece (različitih uzrasta i dece sa posebnim potrebama), odnosno imaju fokus na različite učesnike u procesu. Tako govorimo o LPTA koji su: (1) aktivni u predškolskim ustanovama – LPTA rano detinjstvo, (2) aktivni u školama – osnovne/ srednjoškolske LPTA, (3) aktivni na relaciji roditelj – učenik – nastavnik u različitim školama, (4) usmerene na unapređenje kvaliteta obrazovanje dece sa posebnim potrebama - Specijalno obrazovanje.

Programi – Nacionalna PTA realizuje značajan broj programa usmerenih na podršku radu LPTA: (1) Program usmeren podršci uključivanju porodica u obrazovanje – posebno značajan program koji je više predstavljen u tekstu ispod, (2) Program za unapređenje zdravlja i obrazovanja dece i mlađih – koji daje resurse i podršku za rad na temama kao što su: podsticanje i razvoj zdravih životnih stilova i navika, podsticanje mlađih na veću fizičku aktivnosti, vršnjačko nasilje – prevencija i zaštita, bezbednost kod kuće i na igralištu, bezbednost na internetu, (3) umetnost u obrazovanju – programi koji kroz umetnost podstiču izražavanje dece, podstiču razvoj introspekcije i empatije, kao i razvoj posebnih talenata. Zanimljivo je da su svi programi podržani od strane nacionalnih privatnih kompanija .

Program usmeren podršci uključivanju porodica u obrazovanje

Nacionalna PTA ima brojne resurse koji su na raspolaganju lokalnim PTA-ovima koje dalje rade sa svojim školskim partnerima nudeći tako razne programe i resurse koji mogu pomoći roditeljima i ostalima koji brinu da se uključe u obrazovanje svoje dece:

- Mreža za posticanje uključivanja porodica koje žive u gradu⁷⁴ - mobilise volonterske lidere da postanu vršnjački mentori porodicama učenika u zajednici. Obučeni vršnjački lideri su raspoređeni da predaju porodicama o školskom sistemu i pristupu postojećim resursima u zajednici, kako bi se uključili u obrazovanje dece, posebno one koja traže više pažnje.
- Povedi svoju porodicu na nedelju škole⁷⁵ - podstiče LPTA i direktore škola širom zemlje da otvore svoja vrata za porodice tokom jedne nedelje. Lokalni PTA tako organizuju događaje fokusirane na porodice tokom cele nedelje.
- PTA porodice iskustvo čitanja⁷⁶, podržano od strane Kindle – PTA nudi porodicama iskustvo čitanja, koristeći se elektronskim uređajem Kindle. Program predstavlja nacionalni napor da angažuje porodice dece u razredima K-5 (period od vrtića do 5. razreda) da u slobodno vreme uz zabavu zajedno uče da čitaju – da im pomogne da bolje razumeju osnove čitanja, kao i da ih upoznaju sa alatima kako da postanu bolji čitaoci. Na taj način, porodice učestvuju u kreativnim aktivnostima u partnerstvu sa nastavnicima, i stavljuju fokus na jačanje veština kritičke pismenosti. Pored toga, National PTA je razvila brojne aktivnosti koje porodice mogu da urade sa decom kod kuće.
- Roditelji – vodiči dece ka uspehu⁷⁷ - ovi vodiči pružaju porodicama specifične informacije o ključnim tačkama vezanim za pojedinačne uzraste/ razrede, koje deca treba da uče u okviru predmeta engleskog jezika, matematike i umetnosti. Vodiči predstavljaju aktivnosti za porodice, kako da rade kod kuće da podrže učenje, kao i metode za pomoći roditeljima da izgrade čvršće veze sa nastavnikom svog deteta. Za više razrede, vodiči takođe pružaju savete za planiranje upisa na koledž i planiranje karijere.

Pored navedenih programa, razvijaju se i incijative usmerene *na izgradnju kapaciteta članova LPTA*: (1) Povratak u školu⁷⁸ – komplet resursa, predstavlja kolekciju praktičnih priručnika na teme kao što su: zagovaranje, komunikacija, finansije, prikupljanje sredstava, članstvo i rad sa članovima, nacionalni program, PTA struktura; (2) elektronska biblioteka – on-lajn kursevi, resursi i vebinari, rezervisani samo za članove; (3) umrežavanje lidera pripadnika marginalizovanih grupa⁷⁹.

Nacionalna PTA daje podršku u izradnji kapaciteta za zagovaranje, a realizuje i programe nagrađivanja onih koji su bili najuspešniji u realizaciji nacionalnih programa.

Teme od posebnog interesa za organizaciju, prepoznate u strateškom planu su: (1) uključivanje porodica u obrazovanje, (2) osnovno i srednje obrazovanje, (3) ishrana i zdravlje deteta, (4) učenje u ranom detinjstvu, (5) federalno finasiranje obrazovanja, (6) maloletnička

⁷⁴ Urban Family Engagement Network;

⁷⁵ Take Your Family to School Week, supported by AXA Foundation;

⁷⁶ Family reading experience, Powered by Kindle;

⁷⁷ Parents` Guides to Student Success;

⁷⁸ Back to school kit;

⁷⁹ Emerging Minority Leaders Conference;

delikvencija u pravosuđu, (7) specijalno obazovanje, (8) saobraćaj, (9) obrazovanje i razvoj tehnologije i zaštita podataka o deci, (10) STEM obrazovanje⁸⁰i (11) uključivanje muškaraca – očeva.

Finansiranje PTA US i PTA UK

Nacionalne PTA US i PTA UK su dobrotvorne organizacije koje se prvenstveno finansiraju iz članarina, od svojih članova, koje prikupljaju sredstava na lokalnom nivou. Sa aspekta finansiranja, nacionalne PTA se mogu posmatrati kao mreže lokalnih dobrotvornih organizacija.

PTA Velike Britanije, Velsa i Severne Irske na lokalnom nivou su registrovane kao dobrotvorne organizacije. Kao dobrotvorne organizacije, udruženja mogu primati donacije od roditelja i drugih pojedinaca, lokalnih i nacionalnih kompanija, mogu aplicirati za različite fondove, i aplicirati za programe pomoći kojim vlada podržava dobrotvorni sektor. Većina udruženja novac prikuplja kroz organizaciju različitih događaja. Skoro svaka škola ima jedan glavni godišnji događaj - Božićni sajam, kviz u proleće i/ili letnji sajam. Drugi događaji mogu biti i rasprodaja školskih uniformi, diskoteke, sportska takmičenja, medjunarodne večeri, itd. Uvek se traže i organizuju novi dodatni načini za prikupljanje sredstava. U skladu sa tim, Nacionalna PTA razvija posebne pakete podrške za svoje članice koje pomažu da što kvalitetnije prikupljaju sredstva i organizuju događaje. Prikupljena sredstva lokalnih udruženja se usmeravaju na finansiranje potrebština koje nisu predviđene školskim budžetom – posebno za nabavku pomagala za kreativno učenje. Odbor udruženja i direktor škole odlučuju na šta će se sredstva potrošiti. Uobičajene stavke uključuju kompjutere, opremu za igraonice, školski minibus, kao i redovnu godišnju članarinu nacionalnoj PTA UK.

Prihodi PTA UK na državnom nivou dolaze upravo i od članarina lokalnih PTA i usmeravaju se na jačanje kapaciteta lokalnih PTA. Naime kao što se može videti iz revizorskog izveštaja za 2014. godinu, skoro celokupan iznos prikupljenih sredstava kroz članarine, koja trenutno iznosi 60 funti za godinu dana, usmeren je na treninge, servise, on-lajn podršku, štampanje materijala i publikacija, itd. U 2014. godini 8% prihoda nacionalne PTA UK došlo je kroz dodatne prihode koje je obezbedila Nacionalna PTA kroz različite aktivnosti⁸¹- tzv komercijalne aktivnosti na godišnjim događajima koje služe prikupljanju sredstava.

PTA US se finansiraju na sličan način kao i PTA UK. Za razliku od PTA UK, značajnije je prisutno sponzorstvo velikih kompanija/ fondacija, kroz realizaciju zajedničkih projekata (KINDLE – projekat opismenjavanja za niže uzraste/ razrede) ili kroz dugoročno finansijsko

---

⁸⁰ STAM education – program obrazovanja koji se zasniva na 4 discipline: nauka, tehnologija, inženjerинг i matematika, koja su obrađena multidisciplinarno i zasnovana su na praktičnoj primeni.

⁸¹ Revizorski izveštaj za 2014. godinu može se naći na stranici: <http://www.pta.org.uk/uploads/files/1/PDF%20-%20report%20and%20accounts%20Year%20End%202014.pdf>

sponzorstvo određenih projekata (Healthy Weight Commitment Foundation – progami zdrave ishrane u borbi protiv gojaznosti, LifeLock, Life Touch, itd.). PTA US razvija i program Membership Benefit Providers – koji okuplja proizvođače i pružaoce usluga koji nude povoljnosti pri kupovini za članove lokalnih PTA, a učestvuju u njihovim događajima za prikupljanje sredstava dajući svoj doprinos.

Finansijski izveštaj Nacionalne PTA US za 2015. godinu pokazuje da 70% prihoda udruženja dolazi od članarina, 11% od priloga, sponzorstva i grantova, 6% od zakupa, 3% od reklama i manje od 3% iz drugih izvora. 85.2% troškova udruženja odlazi na programske aktivnosti, dok 14.8% na administrativne troškove. Kao što je već pomenuto, svaki član lokalne PTA plaća godišnju članarinu koju određuje asocijacija. Iznos članarine bi trebalo da sadrži deo koji se plaća PTA udruženju na nivou države i koji određuje isto udruženje, i deo koji se plaća Nacionalnoj PTA a po preporuci odbora direktora i odobreno od strane 2/3 glasova na godišnjoj nacionalnoj PTA konferenciji.

Zaključci i preporuke

Ukoliko bismo pokušali da što jednostavnije predstavimo kostur/ sliku aktuelne dinamike koja se organizuje oko teme učešća roditelja u obrazovnom procesu, neophodno je ukrstiti različite perspektive razumevanja dešavanja – uzroka i posledica, iz pozicije različitih aktera koji učestvuju u ovom procesu.

Aktuelni reformski procesi u okviru obrazovanja predstavljaju kontekst koji kreira kompleksnu dinamiku koja leži u osnovi razumevanja trenutne situacije kada govorimo o učešću roditelja u obrazovnom procesu. Naime, na nacionalnom nivou, u okviru reformi pokreću se procesi koji značajno menjaju ulogu – ciljeve i ishode obrazovanja, postavljajući nove zahteve pred aktere koji neposredno učestvuju u obrazovanju – nove zadatke, očekivanja, menjajući tako sistem i odnose koji postoje među akterima. Nekoliko reformskih pravaca posebno su značajni za razumevanje dinamike koja postoji na lokalnom nivou, u školama u Srbiji:

- (1) Sprovodi se proces demokratizacije i decentralizacije u obrazovanju; Proces demokratizacije uvodi nove aktere u obrazovanje – roditelje i lokalnu zajednicu, i kroz legislativu definiše okvir za njihovo učešće. U isto vreme proces decentralizacije daje autonomiju obrazovnim ustanovama, koja podrazumeva slobodu u definisanju načina ostvarivanja saradnje i partnerstva sa roditeljima, odnosno lokalnom zajednicom.
- (2) Menja se razumevanje kvaliteta nastave, gde se postepeno napušta fokus sa predmetne strukture, koja kvalitet poistovećuje sa ostvarenosću sadržaja predviđenih u nastavnim

programima, zamenjujući je definisanjem standarda postignuća učenika⁸²; Ovo značajano utiče na promenu i proširivanje tradicionalne uloge nastavnika i njegove transformacije u „nastavnika lidera“ što nameće nove zadatke, ali im daje i novu proaktivniju ulogu u osmišljavanju i realizaciji obrazovnih praksi⁸³ i vodi većoj vidljivosti nastavnika. Na nivou legislative definišu se novi pravilnici o standardima kompetencija koje, između ostalog, ukazuju na nužnost razvoja kompetencija i direktora i nastavnika za saradnju sa roditeljima i lokalnom zajednicom i to kroz više dimenzija. Koncept partnerstva značajno menja odnose među akterima u odnosu na postojeći, tradicionalni model saradnje, koji predstavlja praksu na lokalnom nivou.

(3) Reformski procesi koji se dešavaju u sistemu obrazovanja jesu tema za aktere aktivne u tom prostoru – stručnu javnost; Naime, iako su se značajne promene desile koje repozicioniraju aktere i daju prostor za uključivanje roditelja i lokalne zajednice, teško se može reći da je javnost u celini u pravoj meri informisana, uključena i motivisana da isprati i učestvuje u njihovoj primeni. Pre se može reći da su promene tehničke, nego da postoji nacionalni konsenzus koji prepozna značaj ovih pitanja za demokratizaciju društva *an general;*

(4) Novi zadaci predstavljaju izazove za nastavnike i direktore posebno ako se imaju na umu propisani standardi kompetencija, pri čemu ne postoji dovoljno podrške za aktere u procesima transformacije iz tradicionalnih modela ka novim – modelu nastavnika lidera, upravo u domenu razvoja tih kompetencija. Podrška koja im je na raspolaganju je ograničena i povremena. Pregled predstavlja značajnije inicijative koje su realizovane od strane donatora, organizacija civilnog društva usmerene upravo na podizanje nivoa kompetencija za razvoj partnerstva i saradnje sa roditeljima, kao i institucije koje nude određene vrste podrške. Ne postoje jasno definisani mehanizmi koji kontinuirano prate razvoj i nude podršku u razvoju kompetencija i repozicioniranju nastavnika u skladu sa novim ulogama (pozicioniranju profesije, povećanju vidljivosti nastavnika, njihovom uključivanju u planiranje obrazovnih procesa, itd.⁸⁴). Nastavnička i profesionalna udruženja još uvek nisu razvijena na način koji bi obezbedio da budu funkcionalna i punopravna podrška svojim članovima. Ipak treba naglasiti da postoje značajne incijative usmerene na podršku razvoju ovih udruženja, kao i da postoji zaniteresovanost, motivisanost i značajan nivo aktivnosti udruživanja posebno na lokalnom nivou.

Kao rezultat svih ovih dešavanja na nacionalnom nivou, imamo sledeću situaciju u školama:

(5) Dominanto je prisutan tradicionalni odnos na relaciji roditelj – škola, odnosno svi akteri „pristaju“ na tradicionalnu podelu uloga u obrazovnom procesu. Ključni akteri u obrazovanju – direktori i nastavnici, od koji kreće inicijativa ka uključivanju roditelja, samu problematiku

⁸² Kovačević, M., Maksimović, A., Marković M., Radišić, J. Raković J., *Nastavnici u Srbiji: Stavovi o profesiji i reformama obrazovanja*, Centar za obrazovne politike, Fondacija za otvoreno društvo (2012)

⁸³ Josimov G., Miljević G., Rajković Z., Vranješević, J. *Vodič za nastavničko udruživanje*, Savez učitelja Srbije, Centar za obrazovne politike, podržano od Fondacije za otvoreno društvo

⁸⁴ Ibid.

posmatraju *jednoznačno, površno i svedeno*, tek prepoznajući neke od ograničenja uspostavljanja funkcionalne saradnje, dok izostaje dublje razumevanje uticaja koje ima specifična podela moći među akterima u tradicionalnom modelu, a ostaje otpor promeni (posebno iz pozicije nastavnika i direktora). Osim nedostaka saradnje na relaciji škola – roditelji, prepreka većem uključivanju roditelja leži u neinformisanosti i nedostatku podrške kako roditeljima tako i nastavnicima/ direktorima da zajedno razviju mehanizme koje će omogućiti da se svako oseti sigurnim i zainteresovanim/ motivisanim za promene u odnosu.

(6) Nedostaje dovoljno razvijena – specifična i funkcionalna legislativa, koja pre svega definiše prava roditelja i načine, mehanizme njihovog uključivanja u rad škole i obrazovni proces. Jedini mehanizami učešća koji su prisutni i definisani zakonodavnim okvirom predstavlja Savet roditelja i učešće roditelja u školskom odboru/ timovima. Za rad ovih reprezentativnih tela ne postoji podrška u praksi, odnosno nema podrške predstavnicima da sprovode procese konsultacije sa roditeljima kako bi obezbedili njihovo adekvatno informisanje, konsultovanje, prikupljanje predloga i definisanje intervencija/ aktivnosti koje doprinosi većoj motivisanosti i učešću značajnijeg broja roditelja dece iz opšte populacije, a posebno dece iz osjetljivih grupa. Takođe, ne postoje mehanizmi koji bi obezbedili da učešće roditelja bude kvalitetnije – na teme za koje roditelji pokazuju interes (mali je broj praksi i primera koje se mogu širiti i primenjivati u većem broju škola). Ne postoji podrška za razvoj veština predstavnika roditelja za motivisanje i uključivanja roditelja. Neophodno je razmišljati o pronalaženju prave mere definisanosti procedura, mehanizama, tako da se prostor za akciju obezbedi (podstiče/motiviše, definišu uloge i daju smernice), a pri tom ostavi sloboda u kreiranju zajedničkih načina funkcionisanja na nivou svake škole.

(7) Zahtev za promenom tradicionalnog modela saradnje na relaciji škola – roditelj, koji se doživljava kao nametanje „odozgo“, kao i nepostojanje mehanizama za učešće roditelja i pored njihove deklarativne spremnosti, uzneniruju aktere i destabilizuju interakciju u trijadi (nastavnik – roditelj – direktor); Kako Dragana Breneselović (2013) navodi u svom tekstu, ako je zajednički cilj razvoj partnerskog odnosa, onda nužno treba imati na umu da je reč o odnosu u kome postoji jednakost među akterima i uzajamnost zasnovana na međusobnom poverenju, zainteresovanosti i brizi, odnosno usmernost ka zajedničkom cilju i rastu. Samim tim, razvoj partnerskog odnosa neizostavno podrazumeva promenu strukture moći sa „moć nad“ na „moć sa“⁸⁵. U tom odnosu svi akteri treba da se osećaju lično i profesionalno uvaženim, jednakim i zainteresovanim, a interakcija treba da vodi ostvarivanju zajedničkog cilja, koji je baziran na najboljem interesu deteta/ dece. Brojna istraživanja govore u prilog činjenici da se trenutno akteri u trijadi u najvećem broju slučaja nalaze u „otporu“ i poziciji čuvanja „ono malo moći što imaju“.

(8) Roditeljska udruženja i druga udruženja civilnog društva retko su aktivna u školi, a ukoliko i postoje aktivnosti one su povremene i ograničenog karaktera; Naime, inicijatori i

⁸⁵ Pavlović – Breneselović D., *Partnerstvo porodice i škole kao dimenzija kvaliteta obrazovanja*, Institut za otvoreno društvo (2013);

organizatori aktivnosti u školama su upravo nastavnici i direktori koji povremeno pozivaju roditelje da uzmu učešća. Roditeljska udruženja koja prostor škole i benefit aktera i dece u obrazovnom procesu vide kao teren i temu za aktivnosti su veoma retka.

Šta kaže međunarodna praksa?

(9) Ako uporedimo međunarodna iskustva udruženja nastavnika i roditelja, možemo primetiti dve značajne razlike u kontekstu koji je prethodio stvaranju i današnjem radu ovih udruženja:

a. nacionalni konsensus bio je ključni oslonac za rad i razvoj asocijacija koje smo pokrili u delu analiza međunarodnih praksi. Asocijacije su nastale iz nacionalnih pokreta, koji su počivali na velikom broju pristalica aktivnih na lokalnom nivou, koji su temu učešća roditelja u životu škole nametnuli kao temu od nacionalnog interesa. U slučaju obe zemlje, može se reći da je postojao nacionalni konsensus na nivou donosioca odluka, ali i javnosti da je od značaja za obrazovanje obezbediti aktivno uključivanje roditelja kroz saradnju sa nastavnicima, dok su aktivnosti imale podršku u parlamentima, među poslanicima.

b. u oba slučaja, asocijacije su nastale kao rezultat okupljanja postojećih roditeljskih udruženja/ grupa na lokalnom nivou. Naime, asocijacije su nastale kao *grassroot* inicijative, koje su okupljale postojeća aktivna udruženja u školama na lokalnom nivou gradeći „odozgo na gore“ današnje asocijacije koje imaju mandate da podržavaju rad i razvoj lokalnih udruženja (PTA UK) ili su nastale kao deo značajnih nacionalnih pokreta (PTA US). Prikupljajući podatke o radu današnje asocijacije - PTA US/ Evropska PTA i PTA UK i dalje se može reći da održavaju atmosferu pokreta, koji decentralizovano, na lokalnom nivou prevenstveno deluje kao snažna sila u obezbeđivanju kvalitetnog obrazovanja za svako dete.

Ono što je svima zajedničko je da se ključna aktivnost dešava se na lokalnom nivou – nivou škole, gde se formiraju lokalne roditeljsko nastavničke asocijacije, a koje mogu činiti najrazličitija vrste udruženje, koja su aktivna u školi ili na lokalnom nivou. Činjenica da se značajan broj aktivnosti odnosi na prikupljanje sredstava, ukazuje na neophodnost registrovanja.

Imajući na umu gorenavedene zaključke dobijene tokom pripreme ovog pregleda, predlažemo sledeće pravce intervencije koje smatramo da mogu doprineti unapređenju učešća roditelja i razvoju partnerstva među akterima, posebno imajući u vidu ciljeve projekta „Formiranje nacionalne asocijacije nastavnika i roditelja – Partnerski za obrazovanje“.

Da bi se omogućila promena ovako kompleksne dinamike, neophodno je delovati sistemski, setom koordinisanih intervencija koje se istovremeno primenjuju na različitim nivoima – nacionalnom i lokalnom i sa različitim ciljevima: zagovaranje, mapiranje resursa i mobilizacija, izgradnja kapaciteta i sprovođenje kampanja podizanja svesti i informisanja.

Intervencija 1. Kreiranje atmosfere na nacionalnom nivou koja obezbeđuje definisanje nacionalnog konsensusa o potrebi razvoja partnerskog odnosa među akterima u polju obrazovanja, odnosno kreiranje atmosfere razumevanja značaja učešća među roditeljima na nivou škola predstavljajući na taj način podršku za realizaciju paketa intervencija na lokalnom nivou;

Iskustva drugih zemalja govore da je prepoznavanje uključivanja roditelja u obrazovanje u listu nacionalnih prioriteta, kao i značaja kojim se na ovaj način doprinosi kvalitetu obrazovanja, bila ključna podrška u razvoju inicijativa koje danas postoje. U skladu sa tim, korisno bi bilo razmišljati u pravcu kreiranja nacionalne kampanje podizanja svesti, zagovaranja i lobiranja, čiji bi cilj bio upravo postavljanje ove teme na nacionalnu agendu, prepoznavanja ovog prioriteta u parlamentu, odborima i savetima za obrazovanje.

Značajno je istaći da Nacionalni prosvetini savet ovu temu ne prepoznaje kao prioritet niti se njima bavi iako je jedna od njegovih ključnih nadležnosti upravo određivanje pravaca razvoja i unapređenja kvaliteta obrazovanja⁸⁶. Neophodno je razumevanje da razvoj socijalnog kapitala, koji je motor razvoja društva, zapravo zavisi od kvaliteta saradnje i uključenosti svih aktera u proces obrazovanja. Koordinacija resursa u zajednici, sinergija delovanja svih aktera (na lokalnom i nacionalnom nivou) usmerena na obezbeđivanju nesmetanog, inkluzivnog, kvalitetnog obrazovanja jeste jedini put koji će obezbediti obrazovane i za život i rast društva pripremljene članove zajednice. Vođeni ovom argumentacijom, bilo bi značajno razmišljati u pravcu prepoznavanja saradnje na relaciji škola – roditelji/ zajednica kao jednoj od nadležnosti Nacionalnog prosvetnog saveta. Takođe, prepoznavanje političara, značajnih javnih ličnosti, koje mogu biti „promoteri“ ideje aktivnijeg učešća, odnosno uključivanja roditelja u obrazovanje jeste jedan od načina kako se ova tema može sa pažnjom postaviti na nacionalnu agendu i promovisati u javnosti. Primer uspešnih kampanja, barem po pitanju „uvodenja tema“ na način na koji to potpomaže kreiranje pokreta i obrazovanje javnog mnjenja jeste kampanja *P/b/ravo za mame – Srbije u pokretu*.

Velika nacionalna kampanja podizanja svesti javnosti – među roditeljima i zainteresovanim pojedincima, svakako bi bila značajna priprema i podrška aktivnostima koje se sprovode na lokalnom nivou. Međunarodna iskustva pokazuju da je značajan momenat u kreiranju asocijacija, pored nacionalnog prepoznavanja teme i velika nacionalna mobilizacija pojedinaca – roditelja, nastavnika, direktora, donosioca odluka. Ikonografija i atmosfera pokreta bila je značajna energetska podrška kreiranju asocijacija u SAD i UK. Pristup i atmosfera kreiranja pokreta, svakako bi bila korisna intervencija kada se razmišlja o načinima uspostavljanja asocijacije.

Intervencija 2. Razvoj paketa intervencija na lokalnom nivou usmerena na postizanje dva značajna cilja: a. razvoj roditeljskih grupa aktivnih u školskom okruženju i b. testiranje

---

⁸⁶ ZOOV, čl.12.

različitih aktivnosti/ praksi koje mogu prerasti u mehanizme učešća roditelja u školskom okruženju;

Iskustvo pokazuje da je proces okupljanja roditelja najbolje započeti *mobilizacijom zajednice okupljene u školskom okruženju* (roditelji, nastavnici, predstavnici lokalne zajednice) oko definisanja prioriteta, izdvajanja ključnih problema u životu škole, u određenom broju pilot zajednica. Kako bi se motivisao i uključio što veći broj roditelja, bilo bi korisno primeniti participativne tehnike u prikupljanju podataka od roditelja – *tehnike participativnog istraživanja*. Tehnike participativnog istraživanja imaju dvostruki efekat, one (1) podstiču, mobilisu, uključuju predstavnike grupe (u ovom slučaju roditelje), odnosno (2) obezbeđuju prikupljanje podataka. Rezultat je da se kroz ovaj proces stvara osećaj vlasništva nad tim procesom, jača/ stvara osećaj pripadnosti grupi i priprema grupu za dalje faze u procesu – prepoznavanje prioriteta i kreiranje rešenja.

Primer. Predstavnici roditelja u Savetu roditelja na nivou godine (prvaci, drugaci, petaci) mogu zajedno osmislitи način kako će animirati roditelje u pojedinačnim razredima i prikupiti mišljenja o tome šta oni percipiraju kao najznačajnije probleme u životu i radu škole. Tehnike koje se mogu koristit mogu biti različite: manje diskusione grupe, kratke ankete, razgovori, radionice, itd.

Na osnovu prikupljenih podataka, korisno je obezbediti prostor za grupne diskusije o rezultatima i izdvojenim ključnim problemima, koji se dalje mogu prezentovati na javnim događajima na nivou škole. Dalje uključivanje roditelja u proces izdvajanja prioriteta, relevantih za različite uzraste dece, jeste aktivnost koja jača kapacitete svih aktera za učešće, a posebno roditelja. Naime, iskustva (međunarodna i domaća) pokazuju da organizovanje događaja u formi socijalnih foruma, javnih participativnih diskusija, gde roditelji i drugi akteri u zajednici učestvuju aktivno prezentujući svoje perspektive u razumevanju uzročno – posledičnih odnosa koji dovode do određenog problema, jača kapacitete za učešće i gradi odnose u grupi koji vode saradnji.

Grupe roditelja koje se okupljaju oko određenih problema/ prioriteta mogu pripremiti svoje prezentacije problema i mogućih rešenja. Korisno je obezbediti mali fond koji može da pokrije aktivnosti onih roditeljskih grupa koje se pokažu kao najbolje intervencije na goruće probleme.

U ovim događajima ključno je uključiti i predstavnike lokalne zajednice, kao i lokalne organizacije civilnog društva/ odnosno roditeljska udruženja koja su zainteresovana da učestvuju u diskusiji o prioritetima i mogućim rešenjima. Značajno je prepoznati da, ukoliko uspešno facilitiramo aktivno učešće različitih aktera u razumevanju problema i definisanju mogućih rešenja, možemo povećati i njihovu motivaciju i zainteresovanost za saradnju, koordinaciju resursa i zajedničko delovanje. Takođe, značajno je imati na umu da je potrebno obezbediti, osnažiti ili pripremiti dobru facilitaciju ovakvih događaja, tako da uvažimo sve

koji učestvuju, omogućimo da se u što većoj meri postigne konsenzus i osnažimo osećanje pripadnosti grupi.

Realizacija samih foruma može biti u različitim formatima – prezentacije grupa u formi malih projekata ili se mogu koristiti participativni formati koji se primenjuju u socijalnim formuma za definisanje prioriteta i izbor intervenicija, a koje obezbeđuju konsesus u najvećoj meri (primer: tehnika dotmokratije).

Primer Dotmokratija

Osnovni koraci dotmokratije (tehnika izbora prioriteta i intervencija bazirana na konsenzusu u velikoj grupi)

Ključni koraci koji proces dotmokratije vode od pitanja do prikupljanja ideja o rešenju i konsensusa o prioritetima

1. Prezentacija problema i postavljanje pitanja

Domaćinska organizacija obezbeđuje preambulu o važnim informacijama koje će se razmatrati. Na primer: pafmleti, upitnici i sažeci se mogu objaviti; eksperti i ključne zainteresovane strane mogu napraviti prezentacije. Postave se ključna pitanja na koja se treba odgovoriti kroz proces dotmokratije gde svi učesnici mogu da ih vide, na primer na posteru sa velikim slovima ili na projektoru.

2. Diskusija o potencijalnim rešenjima

U malim grupama, učesnici intenzivno medjusobom dele ideje i razmatraju potencijalne odgovore na postavljena pitanja. Kolektivno i nezavisno, učesnici prave nacrte za razne ideje.

3. Postavljanje ideje

Učesnici jasno postavljaju svaku ideju u vidu izjave na svoj dotmokratski papir sa idejama. Papiri se postavljaju ili na zid ili se prosledjuju između učesnika.

4. Dodavanje tačkica kao sredstva da se iskaže mišljenje I pisanje komentara

Učesnici čitaju i razmatraju svaku ideju i dodaju jednu tačkicu po papiru/ ideji kako bi zabeležili svoje mišljenje na skali od "snažno slaganje", "slaganje", "neutralno", "neslaganje", "snažno neslaganje" ili "zbunjenost".

Učenici se potpisuju na svaki papir na kome ispunjavaju tačkice i mogu dodati kratke komentare.

Ponavljanje koraka od 2 do 4

Učesnici pregledaju i diskutuju o kometarima i postavljaju nove ideje za koje treba ispuniti tačkice.

4. Formulisanje rešenja

Proces popunjavanja tačkica se završava i rezultati se saopštavaju. Najpopularnije ideje se pozdravljaju. Mala grupa pouzdanih predstavnika zainteresovanih strana i donosi odluku diskutuje i formulše krajnju odluku ili plan koji odabira, kombinuje, daje prioritet i/ili nalazi kompromis između najpopularnijih ideja sa minimumom neslaganja.

(www.dotmocracy.com)

Najbolji predlozi trebalo bi da budu podržani od strane škole/ lokalne zajednice/ zainteresovanih donatora, a uspešna realizacija proslavljenja zajedničkim događajem.

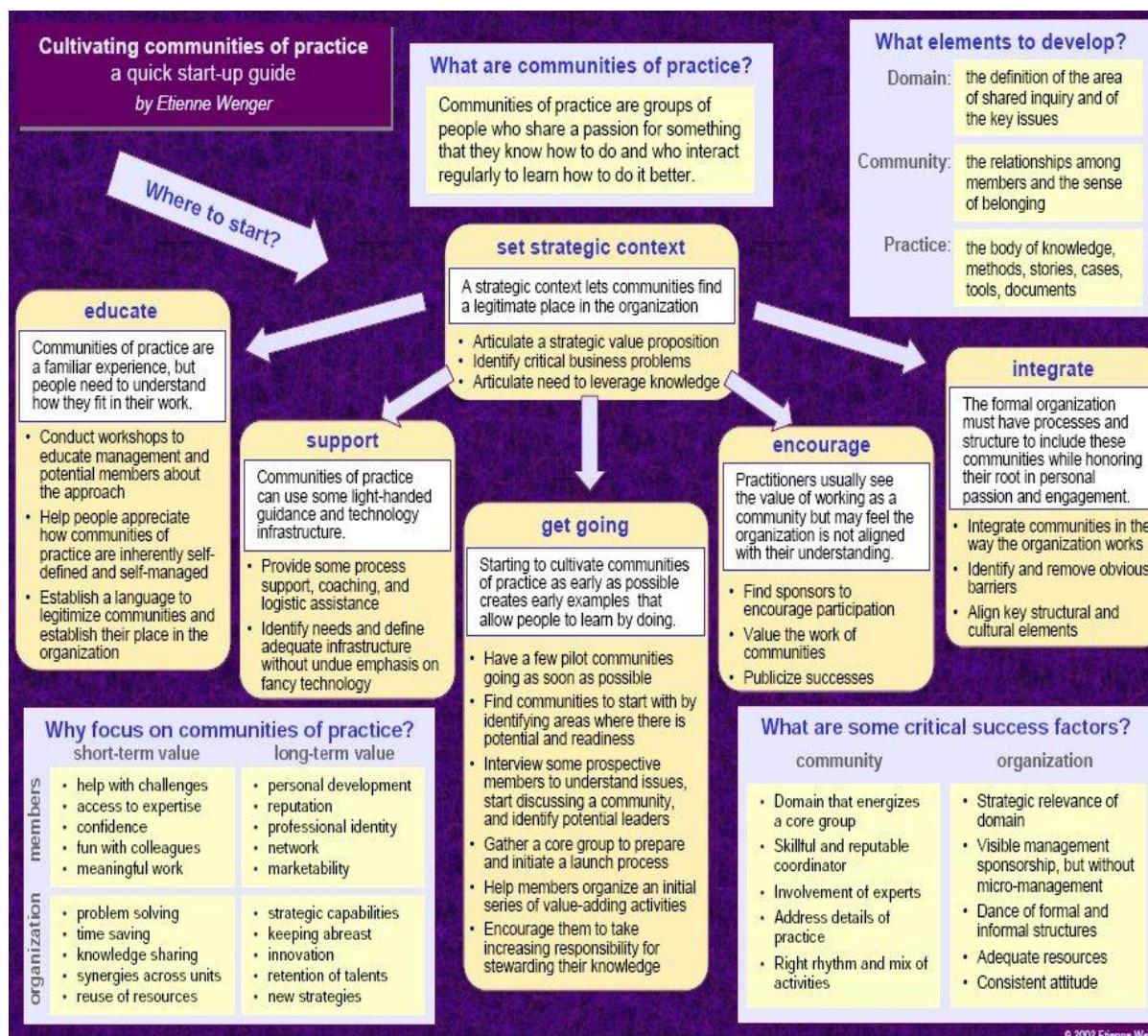
Na ovaj način, kroz proces mobilizacije moguće je kreirati pozitivnu atmosferu u školi koja se od strane roditelja doživljava kao poziv na učešće, a sam proces od istraživanja, do definisanja intervencija i realizacije omogućava da se kreiraju određene grupe, razvije dinamika i uspostavi saradnja sa školom i drugim akterima – lokalnim organizacijama civilnog društva, lokalnim institucijama, itd.

Celokupni proces planiranja mobilizacije i koordiniranja aktivnostima bi bilo značajno da nosi Savet roditelja škole. Iz ovakvog procesa – koji traje i obezbeđuje dinamiku koja uključuje značajan broj pojedinaca (roditelja, nastavnika i ostalih zainteresovanih), moguće je prikupiti

prakse koje mogu biti od koristi prilikom definisanja mehanizama za saradnju roditelja i škole.

Intervencija 3. Mapiranje udruženja (nastavničkih, profesionalnih, roditeljskih) aktivnih na nacionalnom/ lokalnom nivou i kreiranje prostora za razmenu dobrih praksi i umrežavanje;

Paralelno sa svim aktivnostima koje teku na nacionalnom i lokalnom nivou, korisno je pokrenuti proces mapiranja različitih udruženja zainteresovanih za učešće u Asocijaciji. Takođe, korisno bi bilo obezbediti proces za međusobnu razmenu i upoznavanje kroz organizovanje tematskih susreta, a na teme značajne za razvoj udruženja, proces učešća roditelja u obrazovanju ili na bilo koju drugu temu prepoznatu kao važnu u datom trenutku. Metoda *Kreiranje zajednica dobrih praksi*, oko izabranih tema, može biti veoma korisna i primenjena kako bi se podstakla intenzivna dinamika razmene („uživo“ ili preko web portala), prikupila znanja, te kasnije i upravljalo znanjima.

Intervencija 4. Definisanje procedura za uspostavljanje mehanizama učešća roditelja u školskom okruženju i zagovaranje;

Ova intervencija je bazirana na prethodnim i podrazumeva da se na osnovu analize praksi dobijenih iz pilot škola definišu konkretni mehanizmi za uključivanje roditelja u planiranje školskog život i obrazovnog procesa. Ako škole posmatramo kao eksperimentalne laboratorije gde se prepoznaju prakse koje mogu prerasti u mehanizme, odnosno testiraju primeri/ ideje kreirane u okviru procesa uspostavljanja Asocijacije, kao rezultat možemo očekivati razvoj procedura koje bi se mogle lako sprovoditi. Kreiranje dobrih praksi i njihova promocija i zagovaranje jesu aktivnosti kojim bi se procedure uvele u obrazovanje i „život“ škole.

Za kraj...

Prethodne intervencije bile su ideje na koji način se može osmisliti sistematski definisana akcija kojom se grade kapaciteti na različitim nivoima. Ovakav pristup podrazumeva dobro osmišljenu, harmonizovanu i koordinisanu akciju koja može doprineti:

- podizanju svesti javnosti o značaju temei obezbeđivanje podrške za rad udruženja na lokalnu, kao i rada buduće Asocijacije;
- razvoju lokalnih praksi udruživanja roditelja na nivou škola koji su značajni akteri za rad buduće asocijacije – kao članovi, ali i kao promoteri aktivnosti učešća roditelja na nivou škola;
- okupljanju udruženja, kreiranju međusobne dinamike koja obezbeđuje upoznavanje, prepoznavanje zajedničkih interesa, a čime se stvara osećaj zajedništva i pripadnosti budućoj Asocijaciji što je dobar osnov za proces njenog uspostavljanja.